

Dictatuur van de meerderheid

Interpretatief onderzoek naar het gevaar van populistische partijen

Bachelorscriptie

Lotte Boonstra

Universiteit Utrecht Bestuurs- en Organiseringswetenschap

Leerkring Bestuur en Beleid

Utrecht, 23 april 2009

Voorwoord

Na een periode van vier maanden gekenmerkt door dikke boeken en ingewikkelde artikelen in de bibliotheek, verre treinreizen naar respondenten, RSI door dagenlange transcribeersessies en kleurrijk codeerwerk, ligt hier mijn bachelorscriptie over populistische partijen voor u. Een scriptie die ik met veel plezier heb geschreven. Tijdens het onderzoeksproces heb ik gemerkt dat er veel interesse is voor mijn onderwerp. Mensen met verschillende achtergronden, jong of oud, socioloog of filosoof, politicus of journalist, waren erg geïnteresseerd in de voortgang van mijn onderzoek. Het gegeven dat deze scriptie gaat over een actueel onderwerp waar iedereen in Nederland mee te maken heeft zorgt ervoor dat het geniet van een brede maatschappelijke interesse.

Natuurlijk had ik dit onderzoek nooit zonder hulp van anderen kunnen uitvoeren. Daarom wil ik van deze gelegenheid ook graag gebruik maken om verschillende mensen te bedanken. Ten eerste mijn persoonlijke begeleider Sebastiaan Steenman, zijn uitgebreide feedback en adviezen zorgde ervoor dat ik in het onderzoeksproces de juiste keuzes maakte. Daarnaast bedank ik Willem van Roskam en Jeroen Candel, die ondanks het niet altijd goed functioneren van onze focusgroep toch altijd tijd vrij maakten om mijn stukken tekst door te lezen. Natuurlijk had dit onderzoek nooit kunnen plaatsvinden zonder de hulp en vrijwillige medewerking van mijn respondenten. Daarom wil ik al mijn respondenten bedanken voor hun inhoudelijke bijdrage en hun enthousiasme waarmee ze op mijn verzoek voor een gesprek in zijn gegaan. Als laatste wil ik alle mensen uit mijn nabije omgeving bedanken die het gehele onderzoeksproces trouw krantenartikelen, opiniepagina's, tijdschriften en ander materiaal voor mij hebben bewaard omdat het wellicht nuttig kon zijn voor mijn onderzoek.

Nu rest mij enkel nog u veel plezier te wensen met het lezen van mijn bachelorscriptie: *“Dictatuur van de meerderheid, interpretatief onderzoek naar het gevaar van populistische partijen.”*

Utrecht, april 2010

Lotte Boonstra

Samenvatting

Dit onderzoek vindt plaats in het kader van de leerkring Bestuur en Beleid binnen de opleiding Bestuurs- en Organisationswetenschap aan de Universiteit van Utrecht. Het is een interpretatief onderzoek waarbij is gezocht naar de interpretatie van populistische partijen specifiek gericht op de gevaren daarvan op de democratie. Centraal in dit onderzoek staan de begrippen populisme en democratie.

Dit onderzoek bestaat uit een theoretisch- en een empirisch gedeelte. In het theoretische kader wordt de volgende aanname gemaakt: De Nederlandse democratie is veranderd in een meritocratie, waardoor niet iedere burger in Nederland gelijke politieke invloed heeft, de macht ligt voornamelijk bij de hoogopgeleiden. Populistische partijen zijn een correctie op deze ontwikkeling, omdat ze stellen dat de macht weer bij het volk moet komen te liggen. Deze aanname wordt ondersteund door het rapport '*Diplomademocracy*' (Bovens, en Wille 2009). In het empirische gedeelte wordt beschreven waarom mensen populistische partijen, ondanks hun hoge democratische gehalte, toch als gevaar voor de democratie beschouwen. De hoofdvraag van dit onderzoek is: *“Waarom worden populistische partijen gezien als gevaar voor de democratie.”*

Als onderzoeksmethode is gebruik gemaakt van interviews. In totaal zijn er 11 interviews afgenomen, waarvan vijf gestructureerd en zes ongestructureerd. Alle interviews zijn open en axiaal gecodeerd. De respondenten zijn onder andere geselecteerd op het gegeven dat zij de stelling; populistische partijen zijn een gevaar voor de democratie, aannamen of wetenschappelijk onderzoek doen of hebben gedaan naar de effecten van populisme.

In de rapportage wordt een onderscheid gemaakt tussen (neven)effecten van populistische partijen en de botsing tussen ideologieën. De belangrijkste effecten op de democratie zijn volgens de respondenten: polarisatie, ontwrichting, inconsistent beleid, manipuleerbare besluitvorming en een kloof tussen politiek en politici. De botsing tussen ideologieën ontstaat doordat vrijwel alle respondenten aanhangers zijn van het pluralisme en enkelen van het elitarisme. Deze ideologieën botsen met de populistische ideologie.

Inhoudsopgave

	Paginnummer:
Voorwoord	3
Samenvatting	4
1. Inleiding	6
1.1 Achtergrond	6
1.2 Probleemstelling	7
1.3 Relevantie	9
1.4 Leeswijzer	10
2. Theoretisch kader: <i>Populisme binnen de democratie</i>	11
2.1 Populisme in Nederland	11
2.1.1 <i>Ideologie</i>	11
2.1.2 <i>Populistische partijen in Nederland</i>	15
2.2. Nederlandse democratie	21
2.2.1 <i>Liberale pijler vs. democratische pijler</i>	22
2.2.2 <i>Verlossend middel vs. pragmatisch middel</i>	23
2.3 Ontstaan populistische partijen	25
2.3.1 <i>Modernisering democratie</i>	25
2.3.2 <i>Diplomademocratie</i>	27
2.4 Schematische weergave	30
3. Methode en technieken	32
3.1 Type onderzoek	32
3.2 Onderzoeksmethode	33
3.3 Selectie respondenten	34
3.4 Data analyse	37
3.5 Operationalisatie	38
4. Rapportage: <i>Populisme als gevaar voor de democratie</i>	41
4.1 (Neven)effecten	41
4.1.1 <i>Samenleving</i>	42
4.1.2 <i>Politiek</i>	47
4.1.3 <i>Besluitvorming</i>	50
4.1.4 <i>Rechtstaat</i>	54
4.2 Botsing ideologie	55
4.2.1 <i>Pluralisme</i>	55
4.2.2 <i>Elitarisme</i>	57
4.3 Schematische weergave	58
5. Conclusie	59
6. Discussie	63
Literatuurlijst	67
Bijlagen	70

H1. Inleiding

1.1 Achtergrond

Nederland kent als bestuursvorm een representatieve democratie. Letterlijk betekent democratie volksheerschappij, het volk bepaalt de wetten en regels in het land. Representatief houdt in dat het volk vertegenwoordigers kiest en die machtigt om het land te besturen. In theorie zouden de volksvertegenwoordigers in Nederland op deze manier een afspiegeling zijn van de Nederlandse bevolking. Maar hoe werkt de Nederlandse democratie in de praktijk?

In 2009 publiceren Bovens en Wille het rapport '*Diplomademocracy*', waarin zij stellen dat de Nederlandse democratie niet langer representatief is, maar dat deze is veranderd in een diplomademocratie waarin de hoogopgeleide burgers beduidend meer politieke invloed hebben dan laagopgeleide burgers. Dit is te zien in verschillende facetten in het Nederlandse politieke klimaat. Zo gaan hoogopgeleide burgers vaker stemmen dan laagopgeleide burgers, bezoeken zij vaker inspraakavonden en participeren zij vaker bij interactieve beleidsvorming. (Bovens en Wille, 2006) Deze facetten zorgen er voor dat de politieke agenda wordt gevormd door hoogopgeleide burgers. Niet alleen aan de kant van de inspraak domineren de hoogopgeleide burgers ook de functies binnen vertegenwoordigende organen en het openbaar bestuur worden vrijwel geheel vervuld door hoogopgeleide burgers.

Naast deze ontwikkeling is een ander fenomeen in de Nederlandse politiek ontstaan, namelijk het populisme. De laatste jaren is in Europa een tendens te zien van populistische partijen die verschijnen over het hele politieke spectrum. (Jones, 2007) Deze partijen willen de macht die de 'elite' op dit moment heeft weer terug geven aan het 'volk'. (Mudde 2004) In korte tijd verwerven deze partijen niet alleen veel aanhangers maar ook veel tegenstanders. De verdeeldheid in de opinies over deze politieke partijen zorgt voor een scheiding in de Nederlandse samenleving, met aan de ene kant de voorstanders en aan de andere kant de tegenstanders van de populistische partijen.

Aan de kant van de tegenstanders brengt het populisme een angst met zich mee. Populisme wordt gezien als gevaar voor de maatschappij en democratie. Deze angst wordt niet onder stoelen of banken geschoven, maar veelvuldig geuit in bijvoorbeeld opiniestukken. De krantenkoppen uit de Volkskrant spreken voor zich, *“Populisme is een langzaam werkend gif in staat en samenleving”* (Graaf, de, 2008) en *“Geert Wilders ondermijnt de democratie”*. (Groen en Kranenberg, 2006) Echter wordt aan de andere kant gesteld dat populistische partijen juist democratisch zijn omdat ze streven naar een hele directe vorm van democratie, de macht moet bij het volk liggen. Bovens en Wille stellen in hun rapport dat de opkomst van populistische partijen een effect is van de huidige staat waarin de Nederlandse democratie verkeerd en dat populisme gezien kan worden als een correctie op de democratie in plaats van een gevaar voor de democratie. (Bovens en Wille, 2009) Hier is een duidelijke paradox te zien, aan de ene kant zijn populistische partijen een correctie op de diplomademocratie en streven zij naar een directe vorm van democratie, maar aan de andere kant ontstaat er in de samenleving een angst voor populistische partijen en haar effecten op de democratie. Hierin ligt de tegenstelling, populistische partijen die zichzelf profileren met een hoog democratisch gehalte, de macht moet bij het volk liggen, worden gezien als gevaar voor de democratie.

1.3 Probleemstelling

In dit onderzoek neem ik de aanname van Bovens en Wille, de opkomst van populistische partijen is een correctie op de diplomademocratie, over. (Zie paragraaf 2.3) Hierop stel ik de vraag waarom er in Nederland dan toch mensen zijn die stellen dat populistische partijen een gevaar zijn voor de democratie. Het doel van dit onderzoek kan dan ook als volgt worden geformuleerd.

<p><i>“Aantonen waarom tegenstanders van populistische partijen, deze partijen aanmerken als gevaar voor de democratie.”</i></p>
--

Om dit onderzoeksdoel te bereiken heb ik de volgende hoofd- en daarbij behorende deelvragen opgesteld.

Hoofdvraag:

“Waarom worden populistische partijen als een gevaar voor de democratie gezien?”

De kernbegrippen uit deze hoofdvraag zijn populistische partijen en democratie. Deze begrippen zullen in het theoretisch kader worden gedefinieerd (Zie paragrafen 2.1 en 2.2). In het hoofdstuk Methode en technieken worden de begrippen geoperationaliseerd (Zie paragraaf 3.4).

Deelvragen:

De deelvragen die zullen helpen om de hoofdvraag te beantwoorden zijn ingedeeld in de categorieën ‘theorie’ en ‘empirie’. De eerste drie deelvragen vallen in de categorie theorie en zullen leiden tot de stelling dat populistische partijen een correctie zijn op de huidige staat van de democratie. De eerste twee deelvragen uit de categorie theorie zijn opgesteld om de kernbegrippen democratie en populisme uit een te zetten. De laatste deelvraag in deze categorie zal helpen het populisme binnen de democratie plaatsen.

Deelvragen theorie:

- (1) *“Wat zijn populistische partijen en welke populistische partijen kent Nederland?”*
- (2) *“Hoe ziet de Nederlandse representatieve democratie er in theorie en praktijk uit?”*
- (3) *“Waarom zijn populistische partijen een correctie op de huidige Nederlandse democratie?”*

Met behulp van de laatste twee deelvragen die vallen in de categorie empirie, zal uiteindelijk een koppeling worden gemaakt naar de hoofdvraag. De empirische deelvragen in dit onderzoek zijn de volgende.

Deelvragen empirie:

- (4) *“Hoe ziet de Nederlandse democratie er volgens tegenstanders van populistische partijen uit?”*
- (5) *“Welke effecten denken tegenstanders van populistische partijen dat populistische partijen hebben op de democratie?”*

1.3 Relevantie

Populisme is een onderwerp wat de afgelopen jaren veel in de belangstelling staat. Zoals in de inleiding al is beschreven staan de opiniepagina's van kranten en tijdschriften en het internet vol met artikelen over populistische partijen. Daarbij komt dat meningen over populistische partijen niet alleen op papier staan, maar ook mondeling uitgebreid worden verspreidt. De grote aandacht en de brede maatschappelijke interesse voor dit onderwerp vergroot de relevantie van dit onderzoek. De relevantie van dit onderzoek is uit te splitsen in maatschappelijke en wetenschappelijke relevantie.

Een trend die is te vinden in de media en in de mondelinge uitspraken van mensen is de trend dat populisme vaak als een containerbegrip wordt gebruikt. Dit laat zien dat een grote groep mensen in Nederland spreekt over populisme zonder dat ze eigenlijk precies weet wat populisme is. Wanneer bepaalde politieke stijlen, beslissingen, uitspraken en gedachten als slecht worden gezien, wordt er al snel de stempel populisme op gedrukt. Wat de populistische ideologie precies inhoudt en welke partijen nou eigenlijk populistisch zijn is geen algemeen gegeven in Nederland. Daarbij zie je dat populisme steeds vaker als een soort scheldwoord wordt gebruikt. De trend waarin de term populisme steeds meer als containerbegrip of scheldwoord wordt gebruikt, belemmert het publieke debat. Dit zorgt voor een onnodige angst voor populistische partijen waarbij deze partijen ook vaak in de zondebok rol worden neergezet.

In dit onderzoek wordt in het theoretische kader de basiskennis van populistische partijen gecreëerd. Daarnaast wordt de opkomst van populistische partijen binnen de democratie geplaatst en verklaard. Op deze manier draagt dit onderzoek bij aan de wetenschappelijke kaders waarbinnen het debat rondom de gevaren van populistische partijen voor de democratie zich afspeelt. Dit debat zal na het lezen van dit onderzoek op basis van wetenschappelijke onderbouwde argumentatie kunnen worden gevoerd en worden begrepen. Dit is maatschappelijk relevant omdat dit voorkomt dat populisme een als een containerbegrip, te pas en te onpas, wordt gebruikt.

Het theoretische kader voor het debat rondom populistische partijen zorgt dus voornamelijk voor de maatschappelijke relevantie van dit onderzoek. Wetenschappelijk

is dit onderzoek relevant omdat het voortborduurt op het onderzoek ‘*Diplomademocracy*’ van Bovens en Wille. In dit onderzoek is de aanname gedaan dat populistische partijen een correctie zijn op de huidige Nederlandse democratie. Wat nog niet duidelijk is na het lezen van dit onderzoek, is de reden waarom populistische partijen dan toch als gevaar voor de democratie worden gezien. In die zin is dit onderzoek wetenschappelijk relevant omdat het bijdraagt aan de theorievorming over een onderwerp waar nog geen theorie over is gevormd.

1.4 Leeswijzer

Hoofdstuk 2: Theoretisch kader

In dit hoofdstuk worden de eerste drie deelvragen met behulp van een literatuurstudie beantwoord. Allereerst wordt het begrip, populistische partijen, besproken en gedefinieerd. Vervolgens zal aandacht worden besteed aan de Nederlandse representatieve democratie en de manier waarop populistische partijen hier binnen ontstaan.

Hoofdstuk 3: Methode en technieken

Dit is een methodologisch hoofdstuk waarin zal worden ingegaan op de onderzoekstypering, de onderzoeksmethodes, selectie van respondenten, de analyse methode en de operationalisatie van de kernbegrippen.

Hoofdstuk 4: Rapportage

Dit hoofdstuk vormt het begin van het empirische gedeelte in dit onderzoek. Hierin worden de resultaten en bevindingen uit de interviews thematisch weergegeven. Daarnaast vindt er een analyse van de resultaten uit de interviews plaats in dit hoofdstuk.

Hoofdstuk 5: Conclusie

Door het theoretische en het empirische gedeelte van dit onderzoek aan elkaar te koppelen wordt er antwoord gegeven op de vraag waarom populistische partijen als gevaar voor de democratie worden gezien.

Discussie en Aanbevelingen

Dit onderzoek zal worden afgesloten met een discussie en met aanbevelingen voor toekomstig onderzoek.

H2. Theoretisch kader: populisme binnen de democratie

In dit hoofdstuk worden, met behulp van een literatuurstudie, de eerste drie deelvragen beantwoord. Hiermee is een kader gevormd die de basis van dit onderzoek vormt. Met behulp van de deelvragen wordt beschreven wat populistische partijen zijn en welke ideologie achter deze partijen schuilt (paragraaf 2.1), wat de kenmerken van de Nederlandse democratie zijn (paragraaf 2.2) en hoe populistische partijen in Nederland zijn opgekomen (paragraaf 2.3).

2.1 Populisme in Nederland

Populisme is een begrip dat tegenwoordig veel gebruikt wordt, maar waarvan de definitie vaak blijft steken in uiterlijke verschijningsvormen. Zoals Jones in zijn artikel beschrijft, iedereen weet welke partijen in Nederland populistisch zijn, maar niemand kan precies vertellen waarom (Jones, 2006). Met behulp van de eerste deelvraag zal het begrip populistische partijen duidelijker worden.

Deelvraag 1: <i>Wat zijn populistische partijen en welke populistische partijen kent Nederland?</i>

Er zijn verschillende kenmerken waardoor partijen als populistisch worden aangewezen. De eerste aanname is dat populisme altijd een strategie tot politieke mobilisatie is, waarbij de partijen zich legitimeren op de macht van het volk. De partijen worden vaak gekenmerkt door een charismatische leider die zegt dat hij symbool staat voor de wil van het volk. Ook worden populistische partijen gekenmerkt door een bepaalde communicatiestijl, waarbij ze met directe taal en scherpe opmerkingen simpele oplossingen voor problemen suggereren (Abts en Rummens, 2007). Echter zijn dit slechts uiterlijke verschijningsvormen van populisme, die niet de essentie van de ideologie beschrijven. Populisme is een ideologie die te maken heeft met de structuur van de machtsverhoudingen in de samenleving (Abts en Rummens, 2007).

2.1.1 Populistische ideologie

Populisme is een ideologie die een normatieve scheiding maakt tussen het volk en de elite, waarin het volk als goed en de elite als slecht wordt bestempeld (Mudde, 2004). In tegenstelling tot de uiterlijke verschijningsvormen die eerder genoemd werden is

populisme geen definitie voor een speciale vorm van partijorganisatie. Kenmerken als charismatisch leiderschap, directe communicatie en simpele oplossingen, faciliteren in plaats van definiëren populisme. Echter zijn deze kenmerken niet los te zien van het succes dat populistische partijen hebben (Mudde, 2004).

Populisme is een ideologie die verschilt van andere ideologieën vanwege zijn moralistische uitgangspunten. Andere politieke ideologieën zoals socialisme of liberalisme zijn in tegenstelling tot populisme meer programmatisch (Abts en Rummens, 2007). Populisme kan gezien worden als een *thin-centered* ideologie die gecombineerd kan worden met de programmatische uitgangspunten van andere ideologieën. Een populistische partij is dus niet per definitie politiek links of rechts georiënteerd. Populisme suggereert dus dat het volk een gemeenschappelijke identiteit met gemeenschappelijk belangen deelt, waarbij het niet vast staat wat de gemeenschappelijke identiteit en belangen zijn (Canovan, 2002). Op deze manier is populisme dus een moralistische en geen programmatische ideologie, 'het volk' is soeverein en mag beslissingen in het land maken, maar de inhoud van deze beslissingen is niet van belang.

Populisme is in literatuur op verschillende manieren gedefinieerd, Cas Mudde definieert in zijn artikel, "*The Populist Zeitgeist*", populisme op de volgende manier: "*An ideology that considers society to be intimately separated into two homogeneous and antagonistic groups, 'the pure people' versus 'the corrupt elite', and which argues that politics should be an expression of the *volonté générale* (general will) of the people*" (Mudde, 2007). Abts en Rummens voegen daar in hun artikel, "*Populisme versus Democracy*", nog aan toe dat ze populisme definiëren als: "*A thin-centered ideology which advocates the sovereign rule of the people as a homogeneous body*" (Abts, Rummens, 2007).

Basisprincipes

Uit deze definities zijn vier basisprincipes af te leiden, die de grondslag voor deze ideologie vormen. Ten eerste is het volk een homogene en deugdzame gemeenschap, scheidingen in het volk zijn niet echt en geconstrueerd door de elite. Deze deugdzame gemeenschap staat haaks tegenover de elite die als slecht wordt bestempeld. Doordat

het volk als groep wordt afgebakend door kenmerken als ras, klasse en nationale identiteit, vallen er automatisch ook mensen buiten deze groep, 'de anderen'. In West Europese democratieën, zo ook in Nederland, zijn het vaak de immigranten die in de categorie 'de anderen' vallen (Albertazzi en McDonnell, 2008).

Het tweede basisprincipe is de volkssoevereiniteit, de politiek moet een pure reflectie zijn van de wil van het volk. Volgens populistische partijen wordt er in de huidige democratie niet meer naar het volk geluisterd maar streven politici slechts hun eigen belangen na. Populisten zijn voorstander van een directe democratie, waarin het volk zelf mag stemmen over te nemen beslissingen en leiders, bijvoorbeeld door middel van referenda. In de politiek is geen ruimte nodig voor discussie of partij politiek, immers het volk heeft een homogeen wil. Er is een leider nodig die direct kan handelen en spreken in overeenstemming met de wil van het volk (Abst, Rummens, 2003).

Ten derde is de cultuur en levensstandaard van het volk een belangrijke waarde. Hierbij moet gedacht worden aan waarden als veiligheid, bescherming, familiebanden en traditie. Dit zijn waarden die ontstaan zijn met een lange historie en vastliggen in de cultuur en het volk een eigen identiteit geven. Door veel belang aan deze waarden te hechten en deze als de cultuur van het volk aan te duiden, worden andere culturen en de daarbij behorende waarden afgewezen (Albertazzi en McDonnell, 2008). Om het volk als homogene eenheid aan te merken is het noodzakelijk om de gemeenschappelijke cultuur en levensstandaard te benadrukken.

Het vierde principe hangt samen met alle voorgaande en is het uitgangspunt dat de leider van de partij een is met het volk. De charismatische band tussen de leider en zijn volgelingen staat centraal bij populistische partijen (Albertazzi en McDonnell, 2008). Dit heeft twee consequenties, ten eerste profileert de leider zich als een gewone man die zijn weg moet vinden tussen de politieke spellen van de elite. Ten tweede staat loyaliteit aan de leider gelijk aan loyaliteit aan het volk. Wanneer er een conflict is binnen de partij, zal degene die het niet eens is met de standpunten van de leider aangewezen worden als iemand die ook niet loyaal is aan het volk is en zo in de categorie 'de anderen' terecht komen.

In dit onderzoek wordt populisme gedefinieerd als een dunne ideologie rondom de structuur van macht in een samenleving. Deze definitie is uitgesplitst in drie aannames, wanneer alle drie deze aannames in de ideologie van een politieke partij zijn terug te vinden, wordt deze partij in dit onderzoek als populistisch aangemerkt. De eerste aanname is dat er een antagonistische relatie bestaat tussen 'het volk' en 'de elite'. Deze aanname wordt aangevuld door de tweede aanname namelijk dat het volk een homogene eenheid is. De derde aanname is dat de volkssoevereiniteit moet worden gewaarborgd. Wanneer deze aannames aan elkaar gekoppeld worden heeft populisme dus als uitgangspunt dat de samenleving bestaat uit twee homogene groepen, te weten 'het volk' en 'de elite', waarbij de soevereiniteit bij het volk moet liggen.

Omdat populisme een thin-centered ideologie is, kan deze gecombineerd worden met verschillende andere ideologieën. Hierbij kan een onderscheid worden gemaakt in drie belangrijke varianten (Lucardie, 2007):

- Rechts/nationaal populisme: Legt de nadruk op een homogeen volk dat wordt bedreigd door een etnische minderheid, vaak immigranten.
- Liberaal populisme: Keer zich tegen de politieke elite die alleen haar eigen belang na streeft in plaats te handelen voor het landsbelang.
- Links populisme: Een combinatie van elementen van socialisme, waarbij het volk tegenover een kapitalistische elite staat.

De populistische ideologie heeft twee tegenhangers, namelijk elitarisme en pluralisme. Het elitarisme deelt de opvatting dat de samenleving bestaat uit de twee groepen het volk en de elite. Echter moet politiek een uitdrukking zijn van de denkbeelden van de morele elite en niet een uitdrukking van de wil van het volk. Het pluralisme daarentegen ontkent dat de samenleving bestaat uit twee homogene groepen, maar ziet de samenleving als een heterogene collectie van groepen en individuen met belangen en wensen die fundamenteel verschillen (Mudde, 2004).

2.1.2 Populistische partijen in Nederland

Nederland heeft in haar politieke geschiedenis enkele partijen gekend die als populistische kunnen worden aangewezen. Ook op dit moment bestaan er populistische partijen in Nederland. In de jaren '80 ontstonden er in verschillende Europese landen populistische partijen. Deze partijen werden gezamenlijk het 'nieuwe populisme' genoemd (Mudde, 2004). Ondanks het feit dat al deze partijen van elkaar verschilden waren het voornamelijk rechts extremistische georiënteerde partijen (Jones, 2007). In deze paragraaf is een opsomming te vinden van politieke partijen die in Nederland bestaan of hebben bestaan die in dit onderzoek als populistisch worden aangewezen. Deze partijen zijn getoetst aan de drie eerder genoemde populistische aannames.

- Antagonistische relatie tussen het volk en de elite.
- Het volk is een homogene eenheid.
- De volkssoevereiniteit moet worden gewaarborgd.

De partijen zijn verdeeld in de categorieën *nieuw populisme* en *oud populisme*. De politieke partijen in de categorie *nieuw populisme* staan centraal in dit onderzoek. Dit heeft als reden dat dit de politieke partijen zijn waar door de respondenten over wordt gesproken wanneer ze de term populisme gebruiken. De oude- en de nieuwe populistische partijen verschillen niet alleen qua de periode waarin ze bestonden, maar ook qua hun ideologie met elkaar. De partijen in de categorie nieuw populisme worden gekenmerkt door rechts/nationalistische ideologie, terwijl de partijen uit de categorie oud populisme worden gekenmerkt door een linkse ideologie.

Nieuw populisme

- *Lijst Pim Fortuyn (2002 – 2008)*: In 2002 richtte socioloog Pim Fortuyn zijn eigen politieke partij op, Lijst Pim Fortuyn (LPF). Deze partij kan getypeerd worden als liberaal en populistisch nationalistisch (Lucardie, Voerman, 2002). Lucardie en Voerman stellen dat de LPF gematigd populistisch is en dat het populisme zich vooral uit in de politieke stijl waarin Fortuyn het politieke bestel aanvalt (Lucardie, Voerman, 2002). In dit onderzoek wordt de LPF ook al populistisch aangewezen omdat de drie bovengenoemde aannames terug zijn te vinden in de partij ideologie.

(1) Antagonistische relatie tussen het volk en de elite: Fortuyn is van mening dat de huidige politieke elite de band met zijn achterban is verloren. In zijn boek schrijft hij het volgende: 'De Nederlandse politieke en bestuurlijke elite heeft lak aan de democratie, lak aan de burger' (Fortuyn, 2002). Daarnaast stelt hij dat de elite de wet verdraaid in hun eigen voordeel: 'Iedereen is gelijk voor de wet, alleen politici en hoge ambtenaren en andere (politieke) bestuurders een beetje meer dan wij, gewone burgers' (Fortuyn, 2002). Hiermee impliceert hij een tegenstelling tussen 'wij', het volk, en 'zij', Den Haag (Wansink, 2004). Een andere benaming voor de elite, waar Fortuyn zich tegen afzette was Ons Soort Mensen. Dit waren insiders die elkaar baantjes toespeelden en zich niet meer bezig hielden met de verantwoording naar de kiezer toe (Wansink, 2004).

(2) Het volk is een homogene eenheid: De LPF is voorstander van een versterking van de nationale identiteit (Lucardie, Voerman, 2002). Centraal in de ideeën van de LPF staat de 'vrije geëmancipeerde calculerende burger' (Fortuyn, 2002). Echter onderscheidt Fortuyn in de samenleving drie groepen in plaats van slechts een tweedeling tussen het volk en de elite. De eerste groep is een internationaal georiënteerde bovenklasse (elite), de tweede groep is een brede middenklasse (zelfstandige ondernemers, werknemers) en als laatste een onderklasse (laag-geschoolde werklozen) (Lucardie, Voerman, 2002). In de filosofie staat de brede middenklasse centraal en wordt de elite gedemoniseerd en is de onderklasse het zondeblok (Wansink, 2004). Dat er een homogene identiteit bestaat in de middenklasse blijkt uit het volgende citaat: 'De nationale identiteit wordt ondermijnd door toename van migranten uit niet-westerse, en in bijzonder islamitische landen, die onvoldoende geïntegreerd raken in onze cultuur' (Fortuyn, 2002).

(3) De volkssoevereiniteit moet worden gewaarborgd: Samenhangend met de ideeën over de calculerende burger vergelijkt Fortuyn de commercie met de politiek. Hierbij past een 'ik vraag, jullie draaien' mentaliteit. In de visie van Fortuyn heeft de calculerende burger in principe altijd gelijk (Wansink, 2004). Ook is Fortuyn voor meer democratisering, Fortuyn wilde bijvoorbeeld dat partijleden, in de Tweede Kamer niet worden toegelaten op basis van de door de partij vastgestelde rangorde, maar op basis van het aantal stemmen van de kiezers (Wansink, 2004). Volgens Fortuyn was 'de burger was niet langer minderjarig, maar in de eerste plaats zelf verantwoordelijk voor zijn keuzen (Fortuyn, 2002).

- *Trots op Nederland (2007- heden)*: Trots op Nederland (ToN) werd in 2007 opgericht door Rita Verdonk. In tegenstelling tot andere politici accepteert Verdonk de stempel 'populistisch' voor haar partij. Verdonk zegt hierover, 'Ik ben er voor het volk. Populist? Daar ben ik trots op. Ik vind het een geuzennaam' (Duk, Sleutjes, 2008).

(1) Antagonistische relatie tussen het volk en de elite: Verdonk maakt in haar partijprogramma een scheiding tussen het volk en de elite. Dit kan geïllustreerd worden door een citaat uit de gepubliceerde visie van ToN: 'De bestuurselite van Nederland heeft haar kansen gehad. Het is de hoogste tijd voor een nieuwe aanpak. Trots op Nederland is de politieke beweging voor de rest van Nederland' (Verdonk, 2007). ToN is een beweging die 'de belangen van de Nederlanders boven de belangen van de partij-bobo's plaatst' (Verdonk, 2007). Hiermee wordt geïmpliceerd dat er een elite is met bepaalde belangen die haaks staan op de belangen van het volk.

(2) Het volk is een homogene eenheid: Uit het bovenstaande citaat kan ook worden afgeleid dat het volk wordt gezien als homogene eenheid. Verdonk spreekt immers over 'de belangen van Nederlanders'. Hiermee wordt impliciet de homogeniteit van de belangen van het volk benadrukt, omdat ze immers door één politieke partij kunnen worden behartigd (Lucardie, 2009).

(3) De volkssoevereiniteit moet worden gewaarborgd: ToN gebruikt de website Wikipedia om de problemen in Nederland in kaart te brengen en zo een partijprogramma samen te stellen. Daarop volgend is er door ToN een meedenk dag georganiseerd waar iedere Nederlandse burger welkom was en de onderwerpen verder zijn uitgediept. De problemen en oplossingen op deze manier zijn geformuleerd vormen de basis van het partijprogramma (Verdonk, 2009). Op de Wikipedia pagina van ToN staat het volgende: 'Wie kan er beter de problemen - en nog veel belangrijker de oplossingen hiervoor - in het land in kaart brengen, dan u zelf!?' Iedere burger kan op deze manier inspraak hebben in het partijprogramma. Naast deze inspraak op het partijprogramma is ToN ook voorstander van meer directe democratie, door middel van referenda en een gekozen minister-president en burgemeesters (Lucardie, 2009).

- *Partij voor de Vrijheid (2005-heden)*: De Partij voor de Vrijheid (PVV), met als voorman Geert Wilders, wordt in een analyse van Lucardie getypeerd als rechtse, halfslachtig-

liberale nationalistische populistische partij (Lucardie, 2009). De drie populistische aannames zijn ook terug te vinden bij de PVV.

(1) Antagonistische relatie tussen het volk en de elite: De PVV keert zich tegen de politieke elite in Nederland. In een nieuwsbrief van de PVV staat over de politieke elite het volgende geschreven: ‘de politieke kaste die vooral met zichzelf bezig is, haar richtingsgevoel heeft verloren en vitale belangen verkwanselt’ en niet terugdeinst voor de ‘uitverkoop van Nederlandse belangen en de eigen Nederlandse identiteit’ (Lucardie, 2009). Ook wordt in Wilders zijn Onafhankelijkheidsverklaring het volgende geschreven: ‘Ik wil die elite daarom ook op andere fronten bestrijden, ik wil dit land teruggeven aan zijn burgers’ (Wilders, 2003). Daarmee maakt de PVV een scheiding tussen het volk en de elite. In de visie van de PVV op hun website vermelden ze dat ‘de gewone hardwerkende Nederlanders’ de prijs moeten betalen voor de ‘linkse hobby’s’ van de elite.

(2) Het volk is een homogene eenheid: In zijn Onafhankelijkheidsverklaring geeft Wilders aan dat hij op wil komen voor dé belangen van de mensen in het land (Wilders, 2003). Hiermee geeft hij dus aan dat er belangen zijn die algemeen gelden voor burgers in Nederland. Daarnaast wil de PVV in de grondwet vastleggen dat Nederland gekenmerkt wordt door de Joods-Christelijke-humanistische cultuur (Lucardie, 2007).

(3) De volkssoevereiniteit moet worden gewaarborgd: De PVV is een voorstander van meer directe democratie, ze willen de politieke macht onder kiezers gelijkmatiger verdelen door bijvoorbeeld bindende referenda, directe verkiezing van de burgermeester en minister-president. Wilders meldt hierover het volgende: ‘ons lot als volk in eigen hand nemen, zelfstandig besluiten nemen over de staatkundige, culturele en economische inrichting van ons land’ (Wilders, 2003).

Oude populistische partijen

- *Socialistische Partij (1971 – heden)*: De Socialistische Partij (SP) is een partij waar al langere tijd over het label populisme wordt gediscussieerd. Ondanks dat de SP nog steeds bestaat is deze partij in dit onderzoek ingedeeld in de categorie oude populistische partijen. Dit heeft als reden dat de SP in het verleden een periode populistische politiek heeft gevoerd, maar op dit moment dit niet meer doet. Hieronder

wordt aangetoond dat de drie populistische aannames een tijd lang toegepast werden door de SP.

(1) Antagonistische relatie tussen het volk en de elite: In de jaren '90 werd de SP de 'tegenpartij' waarbij ze beroep deden op de gewone man die zich moest afzetten tegen het establishment. De SP zette zich af tegen 'hooghartige' politici die de beslissingen niet aan 'de mensen zelf' willen overlaten. Marijnissen liet zich negatief uit over de parlementaire politiek. 'De eerste vier jaar Den Haag waren erger dan mensen denken. Het is een gesticht, Den Haag... Een tweemansfractie tegen de rest van de wereld' (Voermans, 2009). Hiermee schetste de SP de relatie tussen de elite en het volk. De SP was een 'buitenparlementaire partij' de gevestigde politieke partijen waren slechts 'verkiezingsapparaten' die het om zetels en baantjes ging (Voermans, 2009).

(2) Het volk is een homogene eenheid: De SP riep zichzelf uit als stem van het volk die wist wat er leefde onder de volksmassa. Hierbij had de SP in de tegen periode ook een afkeer tegen alles wat verdeeldheid kon zaaien onder het 'gewone' volk (Voermans, 2009).

(3) De volksoevereiniteit moet worden gewaarborgd: De SP vond dat er geluisterd moest worden naar de wil van het volk. Dit kan geïllustreerd worden met een citaat van Marijnissen: "het gaat er niet om wat wij vinden, maar wat de mensen van ons willen" (Marijnissen, 1974).

In 1999 werd de vergemeenschappelijking van productiemiddelen geschrapt uit het partijprogramma. Hierbij ontstond ook de acceptatie van de parlementaire democratie als systeem. Met deze koerswijziging zette de SP zich niet meer af tegen de parlementaire democratie en haar politieke partijen (Voermans, 2009). Doordat de SP zich niet meer afzet tegen het establishment vervalt de eerste aanname van populistische partijen waardoor de SP op dit moment niet meer als populistische partij wordt aangemerkt.

- *Boerenpartij (1963 - 1967)*: Anders dan de naam doet verwachten kwam de Boerenpartij niet enkel op voor de belangen van boeren in Nederland.

(1) Antagonistische relatie tussen volk en elite: Oprichter van de partij, Koekoek, zette de burgerij, de boeren en de middenstand tegenover de overheid. Hierbij werd aangenomen dat deze drie partijen dezelfde belangen hadden. Koekoek sprak over een

door de Partij van de Arbeid gesteunde bolsjewistische machtsovername. Het volk moest opkomen voor haar eigen belangen en strijden tegen de corrupte partijen (Vossen, 2003).

(2) Volk is een homogene eenheid: Zoals hierboven al is toegelicht werden de belangen van de burgerij, de boeren en de middenstand op één hoop gegooid. De Boerenpartij kwam op voor de nationale belangen en de Nederlandse cultuur (Vossen, 2003).

(3) Volkssoevereiniteit moet worden gewaarborgd: Koekoek had kritiek op de toenmalig gevestigde politieke partijen die volgens hem geen rekening hielden met de kiezers. De democratie moest vernieuwd worden waarin de kiezer meer invloed zou hebben (Vossen, 2003).

- *Sociaal Democratische Arbeiderspartij (1894 – 1946)*: De Sociaal Democratische Arbeiderspartij (SDAP), opgericht in 1894 door onder andere Troelstra, is de voorganger van de huidige Partij van de Arbeid. De SDAP voldeed aan alle drie eerder gestelde populistische aannames.

(1) Antagonistische relatie tussen het volk en de elite: De SDAP stelde dat de liberale elite in Nederland zowel de economische als de politieke macht had. De groep die daar tegenover werd gezet waren de arbeiders, de gewone man op straat.

(2) Het volk is een homogene eenheid: In het beginselprogramma in 1937 van de SDAP staat het volgende: "... naarmate het eigenbelang der bezittende klasse meer in strijd komt met de belangen van de grote massa des volks." (Tromp, 2002) Hiermee wordt gesuggereerd dat het volk een eenheid is met gemeenschappelijke belangen. Het verkiezingsprogramma ondersteunde dit door te stellen dat het programma 'de voornaamste belangen van het gehele Nederlandse volk' zou betreffen (Iterson, 1937).

(3) Volkssoevereiniteit moet worden gewaarborgd: De SDAP heeft gestreden voor algemeen kiesrecht. In hun verkiezingsprogramma in 1937 wordt het volgende geschreven: 'De partij roept met niet minder grote ernst op tot krachtige verdediging van de democratie' (Iterson, 1937).

Samenvattend kan deze eerste deelvraag worden beantwoord dat populistische partijen politieke partijen zijn met een populistische ideologie. Waarbij populisme gedefinieerd wordt als: *'Een dunne ideologie rondom de structuur van macht, waarbij het uitgangspunt is*

dat de samenleving bestaat uit twee homogene groepen, het volk en de elite, waarbij de volkssoevereiniteit moet worden gewaarborgd.” Huidige en recente populistische partijen in Nederland zijn Lijst Pim Fortuyn, Trots op Nederland en de Partij voor de Vrijheid. Oude populistische partijen in Nederland waren de Socialistische Partij, de Boerenpartij en de Sociaal Democratische Arbeiderspartij.

2.2 Nederlandse democratie

Om te onderzoeken waarom mensen populistische partijen als gevaar voor de democratie aanduiden is het noodzakelijk om te weten wat democratie is. Met behulp van deze theoretische deelvraag zal duidelijk worden uit welke facetten een democratie, in het speciaal de Nederlandse democratie, bestaat. Nederland is een representatieve democratie, dit is een regeringsvorm waarbij de bevolking een aantal vertegenwoordigers kiest die in hun naam het dagelijkse bestuur uitvoeren. De volksvertegenwoordigers worden gekozen door middel van een proportioneel kiesstelsel, waardoor deze vertegenwoordiging een afspiegeling is van de Nederlandse bevolking. Dit is een simpele weergave van de democratie die wij in Nederland kennen. In de beantwoording van de tweede deelvraag wordt besproken hoe de democratie er in Nederland precies uit ziet.

Deelvraag 2: <i>Hoe ziet de Nederlandse representatieve democratie er uit?</i>
--

Wanneer we gedachtegang van Franse filosoof Claude Lefort volgen kunnen we stellen dat democratie wordt gekenmerkt door een algemeen geldende logica. In een democratie is de locus van de macht verdwenen, er is immers geen leider meer die het centrale punt van de macht representeert. Er is geen enkele individu of groep die de macht definitief mag toe-eigenen. In een democratie is het enige wat van de macht overblijft een ‘lege plaats’ (Lefort, 1992). Er bestaan verschillende opvattingen over wat er gebeurd met deze ‘lege plaats’. Volgens liberale logica is de locus van de macht verdwenen en wordt deze ‘lege plaats’ vervangen door de totale anonimiteit van de macht van de wetgeving. De logica van het populisme daar tegenover stelt dat de ‘lege plek’ van de macht wordt opgevuld door het idee dat mensen een homogene eenheid

vormen (Rummens, Abts, 2007). Dit is één van de tegenstellingen binnen een democratie.

Tegenstellingen

In de kernwaarden van de Nederlandse representatieve democratie zitten enkele tegenstellingen verweven, waarden die in een voortdurend spanningsveld staan. De eerste tegenstelling bestaat uit twee verschillende kernwaarden binnen de democratie, namelijk de liberale- tegenover de democratische kernwaarde. De tweede tegenstelling is een het verschil in opvatting over de functie van een democratie. Deze tegenstelling bestaat uit de functie aanduiding van de democratie als verlossend middel tegenover de democratie als pragmatische middel.

2.2.1 Liberale pijler versus democratische pijler

De representatieve democratie is een lastige combinatie bestaande uit een liberale- en de democratische pijler (Habermas, 1998). Beide pijlers hebben een andere logica waaruit een politieke theorie is voortgekomen, waardoor ze met elkaar voortdurend in een spanningsveld staan (Rummens en Abts, 2004). De liberale pijler gaat uit van het gelijkheidsbeginsel waarin alle burgers dezelfde rechten en plichten hebben. De belangrijkste taak van de politiek is dus om de individuele rechten van burgers te beschermen. De liberale pijler kent een andere *thin-centered* ideologie dan het populisme namelijk het *pluralisme*. Deze ideologie heeft als aanname dat de samenleving bestaat uit een heterogene collectie van groepen en individuen die vaak verschillende belangen en wensen hebben (Mudde, 2004). Een aanname van de liberale pijler is dat de individuele burger beschermd moet worden tegen de superioriteit van de overheid door middel van wetgeving. Deze anonieme wetgeving is op elke burger van toepassing en op deze manier worden burgers of minderheden beschermd tegen de macht van de overheid of andere groeperingen. De macht van de overheid wordt in de liberale pijler ingeperkt door een systeem van wetgeving, die garandeert dat verschillende belangen van individuen en groepen met elkaar in balans blijven (Abts en Rummens, 2004). De democratische pijler aan de andere kant richt zich niet op de individuele- maar de publieke autonomie. Deze pijler legitimeert de wil van de meerderheid van het volk boven de wil van de minderheid (Abts en Rummens, 2004). De democratische pijler stelt

dat de anonieme wetgeving en bureaucratie in een democratie gevaarlijk is omdat het een beleid creëert dat geen afspiegeling meer is van de wil van het volk. De soevereiniteit moet daarom ook niet bij de wetgeving liggen maar bij het volk. De democratische pijler ziet het volk in de samenleving als een meer homogeen geheel dan de liberale pijler.

De representatieve democratie is een combinatie van beide pijlers omdat het door constitutionele wetgeving de individuele rechten van burgers garandeert, maar tegelijkertijd democratische macht geeft aan het volk door middel van de mogelijkheid om hun eigen volksvertegenwoordigers te kiezen. Daarnaast wordt deze democratische macht versterkt omdat de volksvertegenwoordigers vaak ook nog de constitutionele wetgeving kunnen aanpassen (Abts en Rummens, 2004). Echter staan deze twee pijlers in de representatieve democratie voortdurend onder spanning. Deze spanning kan bijvoorbeeld ontstaan wanneer de meerderheid van het volk voorstander is van een regel of wet die de rechten van een minderheidsgroep aantast. Dit is ook de spanning die ontstaat bij de opkomst van populistische partijen.

2.2.2 Verlossend middel versus pragmatisch middel

De tweede paradox is te vinden in de opvatting over het doel van democratie. Deze paradox vindt zijn grondslag in de theorie van Oakeshott, waarin hij een onderscheid maakt tussen twee stijlen van politiek bedrijven, namelijk de politiek van het geloof en de politiek van het scepticisme (Oakeshott, 1996). De eerste stijl, politiek van het geloof, ziet politiek als een middel om verlossing en perfectie te bereiken in de samenleving. Hierin ligt de assumptie dat door middel van overheidshandelen verlossing van het kwaad in de samenleving kan worden gebracht. Politiek moet leiden tot mobilisatie van een groep aanhangers en enthousiasmering van het volk om de overheid meer macht te geven, zodat ze hun doelen kunnen bereiken. Wetgeving zorgt voor belemmeringen voor de politiek hun pad naar verlossing. In deze politieke stijl het vertrouwen in de mens als bestuurder ten grondslag (Oakeshott, 1996). De tweede stijl daar tegenover heeft lagere verwachtingen van wat de overheid kan bereiken en is sceptisch over macht en enthousiasme van het volk. Politiek heeft geen hoger doel dan orde handhaven en gelegenheden voor conflicten verminderen, door het creëren en hanteren van wetten en instituties. In deze politieke stijl ligt het vertrouwen in de wetgeving ten grondslag

(Oakeshott, 1996). Ondanks de verschillen zijn deze twee stijlen onscheidbaar in de politiek.

Wanneer deze twee stijlen van politiek teruggekoppeld worden naar de democratie, is te zien dat deze twee gezichtspunten kent, namelijk het verlossende- en het pragmatische gezichtspunt (Canovan, 1999). Dit onderscheid is anders dan het verschil tussen de liberale- en democratische pijler. Democratie in de verlossende visie sluit aan bij de ideologie dat er verlossing kan worden gebracht door middel van politiek. De pragmatische visie ziet democratie als een middel om wetgeving en instituties te creëren, om zo op een correcte manier om te gaan met de conflicten in de samenleving. Als tweede kenmerk ziet de verlossende visie democratie, volkssoevereiniteit, als enige manier om autoriteit te legitimeren. De pragmatische visie ziet democratie slechts als een staatsvorm, een manier om het land te besturen. Daarbij hangt samen dat de pragmatische visie veel waarde hecht aan instituties, omdat deze de macht niet limiteren maar juist faciliteren. De verlossende visie is tegen teveel instituties en juist voorstander van directe en spontane verbanden (Canovan, 1999). Concluderend kunnen we dus stellen dat democratie vanuit de pragmatische visie een manier is om op een vredige manier om te gaan met conflicten en tegengestelde belangen in een samenleving. Democratie vanuit de verlossende visie gezien is een middel om een betere samenleving te creëren door de autoriteit van het volk te legitimeren. Deze tegenstelling vormt een kader waarbinnen het debat rondom populistische partijen kan worden geplaatst.

Samenvattend kan deze deelvraag worden beantwoord met het antwoord dat Nederland een representatieve democratie is. Deze democratie is gevormd door middel van verschillende kernwaarden en opvattingen die allemaal noodzakelijk zijn maar wel voortdurend in een spanningsveld staan. De eerste tegenstelling beschrijft de belangrijkste kernwaarden en zet de liberale pijler tegenover de democratische pijler. De tweede tegenstelling is te vinden in de opvatting van het doel van democratie waarbij democratie als verlossend middel tegenover democratie als pragmatisch middel wordt gezet.

Het is relevant om de tegenstellingen in de democratie uit een te zetten omdat ze helpen om populisme binnen de kaders van de democratie te plaatsen. Er kan duidelijk worden aangewezen op welke democratische kernwaarden en opvattingen populistische partijen de nadruk leggen. Hierdoor kan worden verklaard waarom populistische partijen een hoog democratisch gehalte hebben. Aan de andere kant kan ook preciezer worden aangewezen waar volgens de respondenten de gevaren van populisme voor de democratie liggen en welke facetten van de democratie worden beïnvloed door het populisme.

2.3 De democratische belofte

Nu duidelijk is wat populistische partijen precies zijn en uit welke facetten de Nederlandse democratie bestaat kunnen deze twee begrippen aan elkaar worden gekoppeld. Met behulp van de derde deelvraag zal worden beschreven waarom populistische partijen geen gevaar voor de democratie vormen, maar juist gezien kunnen worden als de democratische belofte binnen de democratie.

Deelvraag 3: *Waarom zijn populistische partijen een correctie op de huidige democratie?*

Populisme kan gezien worden als een ondersteunende kracht voor de democratische belofte binnen het democratische systeem (Arditi, 2005). Populisme is op deze manier geanalyseerd als een middel om de tekortkomingen en de gebroken beloftes in het representatieve systeem te onthullen en te wijzigen (Taggart, 2002; 2004). In de Nederlandse democratie hebben een aantal ontwikkelingen plaatsgevonden die er voor hebben gezorgd dat de verhouding van de tegengestelde waarden en opvattingen in de democratie, uitgelicht in de vorige paragraaf, uit balans is. Populisme wordt hierbij gezien als correctie op deze ontwikkelingen in de Nederlandse democratie. In deze paragraaf zullen allereerst de ontwikkelingen binnen de democratie worden beschreven en daarna zal het populisme hieraan gekoppeld worden. De ontwikkelingen zijn modernisering van de democratie en het ontstaan van de diplomademocratie (Bovens, Wille, 2009).

2.3.1 Modernisering democratie

In Nederland zien we sinds jaren '60 een trend ontstaan waarin de rol van burgers in een democratie langzaam veranderd. Dit wordt ook wel eens de participatie revolutie genoemd, waarbij nieuwe politieke vormen ontstaan (Bovens, Wille, 2009). Door de gegroeide toegankelijkheid van informatie over politiek door massamedia en door de verbeterde politieke vaardigheden van burgers door bijvoorbeeld opleiding, zijn burgers steeds beter in staat om eigen politieke keuzes te maken en om te gaan met complexiteit. Er ontstaat een algemeen vertrouwen in de vaardigheden van burgers om complexe politieke beslissingen te nemen en te participeren in het besturen van de samenleving (Bovens, Wille, 2009). Dit vormt nieuwe eisen en verwachtingen van de rol als burger. Smismans noemt deze gedachte de 'new governance', waarbij de overheid horizontale lijnen creëert om betrokkenen uit zowel de publieke als de private sector te betrekken bij besluit- en beleidvorming (Smismans, 2008). Hierbij kan gedacht worden aan interactieve besluitvorming, klankbordgroepen en panels van betrokkenen. De bedoeling is dat burgers en maatschappelijke organisaties kunnen participeren aan en delibereren tijdens politieke beslissingen.

In deze trend zien we dat de meer deliberatieve opvatting van democratie belangrijker wordt. Deliberatie kan uitgelegd worden als een vrije ongedwongen uitwisseling van redelijke argumenten die kan leiden tot een transformatie van belangen en overtuigingen (Tinnevelt, 2003). In deze opvatting van democratie zijn beslissingen legitiem wanneer ze het resultaat zijn van een publieke deliberatie. Hierbij moet worden benadrukt dat publieke deliberatie iets anders is dan publieke discussie. Het gaat hierbij namelijk specifiek om de redelijke argumenten waarmee deelnemers elkaar proberen te overtuigen binnen een vrije en gelijke gespreksituatie (Tinnevelt, 2005). De legitimiteit van deliberatie kan worden vertaald in een drievoudig criterium. Ten eerste moeten democratische beslissingen gerechtvaardigd worden in een feitelijk, publiek debat, hier moeten redelijke argumenten worden uitgewisseld. Als laatste moet het debat inclusief zijn, wat inhoudt dat alle betrokkenen hun perspectief moeten insluiten (Geenens, 2004).

Uit onderzoek is gebleken dat bij meer deliberatieve vormen van democratie niet iedereen evenveel inspraak heeft. Hoogopgeleiden mannen hebben beduidend meer

politieke invloed dan andere burgers in Nederland (Wille, 2001; van Stokkom, 2003). In de arena's van deliberatieve besluitvorming is deze groep niet alleen sterker gerepresenteerd, maar hebben ze goede communicatieve vaardigheden en zijn ze retorisch erg sterk, waardoor er veel naar ze wordt geluisterd (Sanders, 1997; Hartman, 1998). Omdat de stem van een hoogopgeleid persoon tijdens deliberatie meer weegt dan de stem van een laagopgeleid persoon is er geen sprake meer van gelijke uitwisseling van argumenten. Dit ondermijnt de legitimiteit van de deliberatieve democratie.

De legitimiteit van deliberatie wordt op twee manieren ondermijnd. Daarnaast hoeft in een plurealistische maatschappij niet iedereen het noodzakelijkerwijs eens te zijn dat deliberatie een legitieme manier is om beslissingen te nemen.

2.3.2 Diplomademocratie

De modernisering van de democratie met daarbij meer deliberatie en participatie is een onderdeel van een grotere ontwikkeling binnen de Nederlandse democratie. In 2009 publiceren Bovens en Wille het rapport *'Diplomademocracy'* waarin ze stellen dat Nederland geen representatieve democratie meer is, maar een diplomademocratie. Dit is een democratie waarin burgers meer politieke invloed hebben naarmate hun opleidingsniveau hoger is. Wat dit concreet inhoudt is dat Nederland wordt bestuurd en geleid door burgers met het hoogste opleidingsniveau. Dit heeft als effect dat niet de belangen van de gehele bevolking worden behartigd maar voornamelijk die van de hoogopgeleide burgers. De diplomademocratie is te zien in verschillende facetten, zo gaan hoogopgeleide burgers vaker stemmen, bezoeken vaker inspraakavond en participeren meer in interactieve beleidsvorming. Ook de functies binnen het openbaar bestuur zijn vrijwel geheel bekleed door hoger opgeleide burgers, terwijl 70% van de bevolking laag of gemiddeld is opgeleid, behoort 90% van de Kamerleden tegenwoordig tot de hoogopgeleiden in Nederland (Bovens en Wille, 2009). Deze te grote representatie van hoogopgeleide burgers leidt tot een zogenaamde uitsluiting in de politiek waardoor bepaalde meningen en belangen niet worden gerepresenteerd. De diplomademocratie en de representatieve democratie staan voortdurend onder spanning. Het bestaan van de diplomademocratie kan een serieuze bedreiging zijn voor de legitimiteit en de stabiliteit van de parlementaire democratie (Bovens en Wille, 2009).

Dit heeft niet alleen te maken met onevenredige belangenbehartiging maar ook met het vertrouwen in de politiek. Een permanente afwezigheid van laagopgeleiden in de kamer en kabinet kan leiden tot een vertrouwenscrisis omdat laagopgeleiden zich niet meer herkennen in de politiek bestuurlijke elite. De diplomademocratie zorgt voor een nieuwe kloof in Nederland met aan de ene kant de hoogopgeleide politiek betrokken burgers en aan de andere kant de laagopgeleide burgers die zich politiek buitengesloten voelen (Bovens en Wille, 2009).

Doordat de hoogte van politieke invloed voor mensen in Nederland afhangt van hun opleidingsniveau voldoet de Nederlandse democratie niet meer aan het grondbeginsel dat alle burgers gelijk zijn en evenveel politieke invloed moeten hebben. De Nederlandse democratie is veranderd in een meritocratie.

Meritocratie

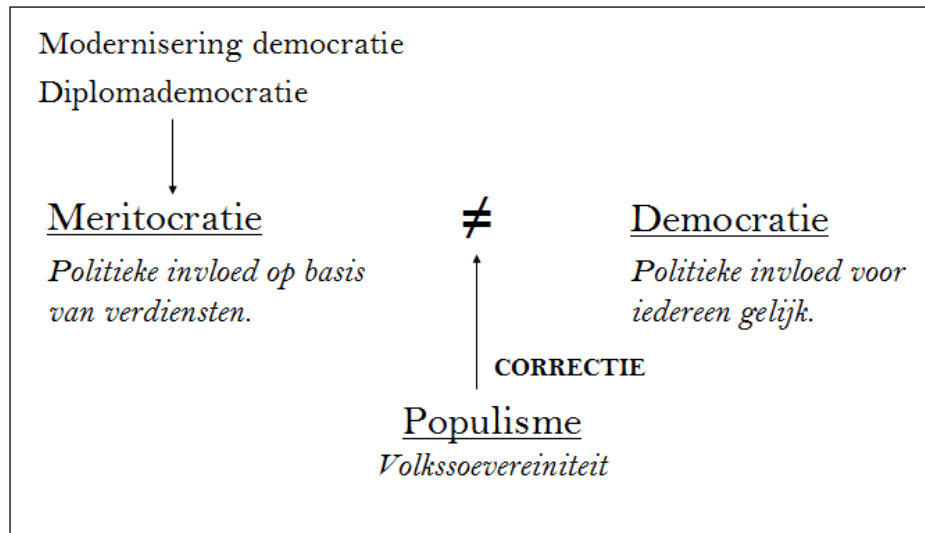
Letterlijk vertaald betekend meritocratie, regering van verdienstelijken, 'merito' kan vertaald worden vanuit het Latijn als verdiensten en 'cratie' (kratos) is Grieks en betekend macht en regering (Lucardie, 2009). De socioloog Young gebruikte de term meritocratie voor het eerst in zijn boek 'the rise of the meritocracy.' Young maakte de volgende rekenkundige formule voor de meritocratie: $IQ + \text{effort (moeite/inspanning)} = \text{merit}$ (Young, 1958). Volgens Young wordt je politieke invloed bepaald door je IQ en je inspanning, dus je opleiding en verdiensten. Een meritocratie kan het beste vergeleken worden met een aristocratie, een regeringsvorm waarbij de macht bij een kleine groep mensen ligt. In de geschiedenis lag deze macht bij de adel en de geestelijken, omdat zij de kapitaalgoederen in handen hadden. Tegenwoordig is Nederland een informatiesamenleving waarin kennis het hoogste kapitaalgoed is. In Nederland betekent meritocratie dus eigenlijk politieke invloed op basis van kennis en opleidingsniveau (Bovens, Wille, 2009). Een meritocratie als regeringsvorm staat op gespannen voet met de grondbeginselen van een democratie, waarin iedere inwoner van een land evenveel politieke invloed moet hebben. Young neemt in zijn essay de stelling in dat een meritocratie een zeer instabiele regeringsvorm is, omdat uiteindelijk het volk in opstand zal komen tegen de heersende elite (Lucardie, 2009).

Populisme als correctie

Op basis van het theoretische kader zal in dit onderzoek de stelling worden ingenomen dat populisme kan worden gezien als correctie op de huidige vorm van de Nederlandse democratie en dat populisme kan worden gezien als de democratische belofte binnen een democratie. Populistische partijen stellen dat de regeringsmacht weer moet komen te liggen bij het volk en niet bij de heersende elite. Iedere inwoner uit Nederland moet evenveel politieke inspraak hebben. Volgens Arditì kan populisme ook worden gezien als strategie om nieuwe sociale groepen te mobiliseren. Het aan de aandacht brengen van een ontwrichtend geluid van burgers zorgt ervoor dat het formele politieke systeem zichzelf niet dicht houdt (Arditi, 2005). Canovan stelt dat populisme niet alleen moet worden gezien als reactie tegen machtstructuren maar ook als een beroep op de erkende autoriteit, de volkssoevereiniteit (Canovan, 2000). Op deze manier legitimeren populistische partijen zichzelf, ze komen niet alleen op voor de belangen van een bepaalde subgroep in de samenleving, maar voor de gehele bevolking. Zoals in de paragraaf over de populistische ideologie al is beschreven zijn populistische partijen voorstander van meer directe democratie. Referenda en verkiezingen zijn democratische procedure omdat iedere inwoner in Nederland evenveel invloed heeft op de uitkomst. Doordat populistische partijen de volkssoevereiniteit willen waarborgen en de meritocratie in Nederland terug willen veranderen in een democratie kunnen ze gezien worden als democratisch.

2.4 Schematische weergave

Als afsluiting van dit theoretische kader zal de koppeling tussen de eerste drie deelvragen schematisch worden weergegeven. Hierbij worden de verschillende uitgangspunten van de begrippen gebruikt om de stelling te illustreren dat populistische partijen kunnen worden gezien als de democratische belofte binnen de democratie en als de correctie op de huidige vorm van de Nederlandse democratie.

Figuur: Schematische weergave populisme als correctie op de huidige democratie.

In dit schema is te zien dat de modernisering van de democratie en het ontstaan van de diplomademocratie er toe hebben geleid dat Nederland een meritocratie is geworden, waarin burgers politieke invloed hebben op basis van hun verdiensten. Verdiensten zijn in Nederland ten eerste opleiding en kennis. De machtsverdeling, dus de verdeling van politieke invloed, is in een meritocratie niet in overeenstemming met met de machtsverhouding binnen een democratie, waarbij politieke invloed voor iedereen gelijk is. Op dit verschil in machtsverdeling is populisme een correctie omdat het populisme stelt dat de politieke invloed niet meer op basis van verdiensten moet worden vergeven, maar voor iedereen gelijk moet zijn. De volkssoevereiniteit moet worden gewaarborgd boven de macht van de elite.

H3. Methoden en technieken

De hoofdvraag van dit onderzoek zal ik deels beantwoorden met behulp van een literatuurstudie en deels via empirisch vergaarde data. Door een koppeling te maken tussen deze twee delen zal de hoofdvraag kunnen worden beantwoord. Vanuit de theorie is te verklaren dat populistische partijen geen gevaar maar juist een versterking voor de democratie zijn. Echter blijkt uit de empirie, denk aan opiniepagina's, debatten en dergelijke dat populisme toch als gevaar voor de democratie wordt aangemerkt. In dit onderzoek leg ik de koppeling tussen theorie en empirie en onderzoek ik waarom het niet bij elkaar aansluit. In dit hoofdstuk zal ik de gebruikte methoden en technieken uiteenzetten. Allereerst zal ik de keuze voor kwalitatief onderzoek toelichten, daarna zal ik de methode voor dataverzameling, selectie van respondenten en data-analyse toelichten en verantwoorden.

3.1 Type onderzoek

Om inzicht te krijgen in de betekenisgeving van individuen aan populistische partijen voer ik een kwalitatief onderzoek uit. De kwalitatieve methodes zijn geschikt voor dit onderzoek omdat de nadruk ligt op het begrijpen en doorgronden van individuen, groepen of situaties. In dit onderzoek is gezocht naar achterliggende betekenissen en verklaringen waarom populistische partijen als gevaar voor de democratie worden aangewezen. Omdat dit een onderzoek is naar complexe verbanden, begrippen en betekenisgeving is kwalitatieve methode uiterst geschikt om diepgang te bieden. In dit onderzoek heb ik geprobeerd zo min mogelijk te sturen omdat het te maken heeft met interpretaties van individuen. Het is van belang geweest dat ik mijn met mijn eigen interpretatie en referentiekader zo min mogelijk de resultaten heb beïnvloed. Dit heeft zijn uitwerking gevonden in zowel de onderzoeksopzet als de manier van dataverzameling. Om deze reden heb ik ook voorafgaande op de empirische dataverzameling geen hypothesen opgesteld. Zodat ik zonder van te voren opgestelde verwachtingen de empirische data heb verzameld. Hiermee doel ik op de data waarmee ik mijn hoofdvraag heb beantwoord. Deze open structuur en flexibiliteit vergroten de validiteit van dit onderzoek. De kwalitatieve methode is in dit onderzoek een

betrouwbare methode omdat het direct toegang biedt tot de betekenisgeving van respondenten zelf.

3.2 Onderzoeksmethode

Kwalitatief onderzoek kent verschillende onderzoeksmethodes, in dit onderzoek heb ik gekozen om gebruik te maken van interviews. Op deze manier heb ik direct toegang gekregen tot de interpretaties en meningen van respondenten. De dataverzameling in dit onderzoek heeft bestaan uit twee verschillende fases. In de eerste fase heb ik ongestructureerde interviews afgenomen en in de tweede fase semigestructureerde interviews. De ongestructureerde interviews kunnen gezien worden als een verkenning in het onderzoeksveld. Vanuit deze verkenning heb ik de thema's die in de interviews naar voren kwamen in categorieën ingedeeld. Dit waren respectievelijk burgers, politiek, democratie en samenleving. Deze thema's zullen onder in de operationalisatie paragraaf worden toegelicht en verder uitgewerkt. Binnen deze thema's heb ik topics opgesteld waar ik verder op in ben gegaan tijdens de semigestructureerde interviews. Het voordeel van deze methode is, dat ik zelf geen invloed heb gehad op de opgestelde topics en onderwerpen waarop de nadruk is gelegd tijdens de interviews. Alle informatie en verbanden komen op deze manier vanuit de respondenten. Dit vergroot de validiteit van het onderzoek omdat ik niet voorafgaand aan de dataverzameling bepaalde verwachtingen had waar ik de nadruk op zou leggen tijdens de interviews. Omdat ik niet meer nadruk heb gegeven aan aspecten die mij belangrijk leken staat mijn eigen oordeel en interpretatie van populistische partijen los van dit onderzoek.

Bij de open interviews heb ik slechts één vraag gesteld en vanuit daar de respondent zijn of haar verhaal laten vertellen. Dit was de vraag: *“hoe kijkt u tegen populistische partijen aan?”* Deze vraag was vaak genoeg om al bepaalde gevoelens jegens populistische partijen naar boven te halen. Bij het stellen van de narratieve vraag heb ik deels gestuurd door te vragen of de respondenten een koppeling wilden maken met de democratie. Echter was dit niet altijd nodig omdat ik in de inleiding van het gesprek vertelde dat ik opzoek was naar de gevaren voor de democratie. Voor de ongestructureerde interviews heb ik een aantal vragen opgesteld voor het geval dat de narratieve vraag niet zou werken. Dit interviewschema is te vinden in de bijlagen.

Bij de semigestructureerde interviews heb ik enigszins een gespreklijn aangehouden, echter was hier wel ruimte voor persoonlijke inbreng door de respondenten. Het interviewschema voor de semigestructureerde interviews is te vinden in de tweede bijlage. Bij het maken van dit interviewschema heb ik gebruik gemaakt van topics ontstaan uit de ongestructureerde interviews. De topics waren respectievelijk: opvatting democratie, ideologie populisme, volk, effecten, ontwikkeling en gevaar. Ik ben gestopt met interviewen toen ik een dusdanig verzadigingsniveau had bereikt, dus op het moment dat er geen nieuwe inzichten meer naar boven kwamen tijdens de semigestructureerde interviews. Dit heeft er toe geleid dat ik uiteindelijk vier ongestructureerde interviews heb afgenomen en zeven semigestructureerde interviews. Wanneer ik meer tijd zou hebben gehad voor het vergaren van de data zou ik ondanks het verzadigingsniveau extra interviews hebben afgenomen. Deze zouden als extra ondersteunende kracht functioneren. Omdat dit onderzoek plaats heeft gevonden in het kader van de leerkring Bestuur en Beleid was hier geen tijd voor.

3.3 Selectie respondenten

Om te onderzoeken waarom populistische partijen als gevaar voor de democratie worden gezien heb ik respondenten gezocht die deze mening representeerden. Omdat populisme een actueel onderwerp is zijn er veel mensen die hier een mening over hebben. Dit zou kunnen betekenen dat ik willekeurig mensen zou kunnen vragen of ze populistische partijen als gevaar voor de democratie zagen en zo ja, waarom? Hier heb ik niet voor gekozen, omdat ik dat ik bij een willekeurige selectie van respondenten weinig diepgang in de antwoorden zou vinden. Dit heeft als reden dat populisme en democratie ruime begrippen zijn die al snel als containerbegrip kunnen worden gebruikt. Hiermee wordt bedoeld dat allerlei aspecten het label populisme krijgen of de sticker democratie terwijl deze aspecten eigenlijk helemaal niet bij deze begrippen horen. De respondenten moeten dus weten wat de begrippen populisme en democratie inhouden anders zijn hun antwoorden niet relevant voor mijn hoofdvraag, omdat in dit onderzoek de begrippen populisme en democratie wel duidelijk zijn afgebakend. Wanneer respondenten niet genoeg van het onderwerp zouden afweten ontstaat dus het gevaar dat mijn hoofdvraag niet beantwoord kan worden.

Om deze redenen heb ik bepaalde selectiecriteria voor mijn respondenten opgesteld. Daarnaast gaven deze selectiecriteria mij meer houvast tijdens de selectie van mijn respondenten, zodat ik niet verdronk in het grote aantal mensen met een mening over populistische partijen.

De selectiecriteria zijn in te delen in twee categorieën, namelijk de categorie uitspraken en de categorie achtergrond. In de eerste categorie vielen de volgende selectiecriteria:

- (1) Het geschreven hebben van artikelen waarin populisme als gevaar voor de democratie wordt aangemerkt
- (2) Onderzoek gedaan hebben naar populistische partijen
- (3) Publiceren van boeken en of wetenschappelijke artikelen over (de effecten van) populistische partijen

In de tweede categorie achtergrond vielen de volgende selectiecriteria:

- (4) Functie hebben bij een (niet populistische) politieke partij
- (5) Hebben van een Sociologische of politicologische achtergrond

Hierbij moet de aantekening worden gemaakt dat de respondenten niet per definitie moesten voldoen aan een criterium uit zowel de eerste categorie en de tweede categorie. Een voorbeeld hiervan is een respondent die artikelen publiceerde over de gevaren van populisme maar geen politieke of sociologische achtergrond had. Echter hadden respondenten die voldeden aan zowel een criterium uit de eerste categorie als de tweede categorie mijn voorkeur. Dit omdat het dan kans vergrootte dat de respondent op een adequate manier kon uitleggen waarom hij populisme als gevaar voor de democratie zag.

De bovenstaande selectiecriteria zijn uit praktische en inhoudelijke overwegingen opgesteld. De inhoudelijke overwegingen is al deels toegelicht en heeft dus te maken met het vermijden van respondenten die populisme en democratie als containerbegrip gebruiken en om die reden geen antwoord kunnen geven op mijn hoofdvraag. Uit praktisch oogpunt zijn deze selectiecriteria opgesteld om de vindbaarheid van de respondenten te vergroten. Door te zoeken naar artikelen waarin werd gesteld dat populistische partijen een gevaar voor de democratie vormen heb ik respondenten

gevonden die deze mening representeerden. Daarnaast was het gemakkelijk om contact op te nemen met respondenten met een functie binnen een universiteit, bijvoorbeeld onderzoekers. Dit komt omdat de contactgegevens van medewerkers op universiteiten vrij verkrijgbaar zijn. Dus uit praktisch oogpunt hebben deze criteria meegeholpen met het vinden van respondenten en hun contactgegevens.

Via de database van verschillende kranten en opiniebladen heb ik schrijvers van artikelen over populisme benaderd. Als laatste heb ik gezocht naar respondenten die een functie hadden bij andere politieke partijen dan populistische partijen. Ook hierbij was het gemakkelijk om aan de contactgegevens van deze respondenten te komen omdat deze vaak gepubliceerd worden op de website van de desbetreffende politieke partij.

Bij de selectie van mijn respondenten heb ik ook gebruikt gemaakt van de zogenaamde *sneeuwbalmethode* waarbij ik na afloop van elk interview aan de respondenten de vraag heb gesteld welke andere mensen ik nog zou moeten interviewen. De respondenten waren allemaal veel bezig met het onderwerp populisme en wisten daardoor andere personen op te noemen die ook veel met hetzelfde onderwerp bezig waren.

Door de selectiecriteria en de sneeuwbalmethode heb ik in dit onderzoek een brede selectie van respondenten gevonden met diverse achtergronden. Op de volgende pagina volgt een tabel met de geïnterviewde respondenten met de vermelding van hun relevante achtergrond en het type interview.

Respondent	Achtergrond	Type interview
1.	Projectleider Instituut voor Publiek en Politiek	Ongestructureerd
2.	Organisatieadviseur en publicist over de vernieuwing van de overheid	Ongestructureerd
3.	Politieke filosoof, Onderzoeker bij IvA naar polarisatie en radicalisering	Ongestructureerd
4.	Socioloog EUR, onderzoek naar de nieuwe politieke cultuur	Ongestructureerd
5.	Socioloog EUR, voornamelijk politieke sociologie	Semi gestructureerd
6.	Directeur wetenschappelijk bureau GroenLinks	Semi gestructureerd
7.	Raadslid GroenLinks in Amersfoort	Semi gestructureerd
8.	Auteur biografie van Geert Wilders	Semi gestructureerd
9.	Hoogleraar Geschiedenis UvA	Semi gestructureerd
10.	Professor politicologie LEI, partijvoorzitter PvdA.	Semi gestructureerd
11.	Hoogleraar Bestuurskunde UvT, decaan NSOB.	Semi gestructureerd

Tabel: Achtergrond respondenten en type interview

3.4 Data analyse

De verzamelde data heb ik op verschillende manier geanalyseerd. De vier open interviews heb ik geanalyseerd door middel van *open coderen*. Dit houdt in dat ik van tevoren geen codes heb bedacht maar tekstfragmenten uit de verschillende interviews een code gaf die de betekenis goed dekte. Tijdens die open coderen werd duidelijk dat er verschillende onderwerpen waren die in meerdere interviews werden besproken. De tekstfragmenten uit de verschillende interviews die onder dezelfde code vielen heb ik onder elkaar geplakt. Bij elk van deze onderwerpen heb ik gezocht naar de verbanden tussen de tekstfragmenten, waardoor er onder elk onderwerp een verhaallijn ontstond met input van meerdere respondenten. De codes die ontstonden tijdens het open coderen heb ik tevens ook als topics gebruikt voor de semigestructureerde interviews.

In dit onderzoek heb ik gebruik gemaakt van de methode van constante vergelijking uit de *gefundeerde-theorie benadering* (Thiel, 2007). Dit houdt in dat ik nadat ik de open codering heb toegepast, naar verbanden ben gaan zoeken en overkoepelende codes heb geformuleerd. Dit heet het zogenaamde ‘axiaal coderen’. Vanuit deze overkoepelende codes heb ik een theoretisch model opgezet met verbanden en verklaringen om mijn hoofdvraag te beantwoorden. Gebaseerd op deze onderwerpen en hun bijbehorende verbanden heb ik topics opgesteld voor de semigestructureerde interviews zodat ik het theoretische model kon testen aan de empirie. Wanneer er in de semigestructureerde interviews nieuwe onderwerpen of inzichten naar boven kwamen heb ik deze verwerkt in het theoretische model. De analyse kan gezien worden als een trechter, waarbij ik eerst een groot beeld en algemene theorie heb ontwikkeld die ik later door verschillende accenten tot een specifiek gedetailleerder beeld heb gevormd.

Hieronder volgt een tabel met de codes uit de open codering.

Onderwerp	
Democratie populisme	Democratie pluralisme
Volk populisme	Volk pluralisme
Gevaar	Effecten
Ontstaan	Toekomst ontwikkeling

3.5 Operationalisatie kernbegrippen

In deze paragraaf wordt de operationalisatie van de kernbegrippen van dit onderzoek getoond. Zoals in de vorige paragraaf over de data-analyse al is verteld ben ik begonnen met een open codering. De onderwerpen die uit deze codering zijn ontstaan vormen het startpunt voor de operationalisatie in dit onderzoek. Tijdens het axiaal coderen zijn de onderwerpen uit de open codering uitgesplitst in verschillende parameters, welke te zien zijn in de tweede kolom van de onderstaande tabel. Uiteindelijk heb ik de parameters verdeeld over vier overkoepelende categorieën, te weten: samenleving, politiek, besluitvorming en ideologie. Deze vier categorieën zullen de leidraad vormen in de rapportage van de bevindingen uit de interviews. In derde kolom van de onderstaande tabel is te zien in welke categorie elke parameter is ingedeeld. Het kan voorkomen dat een parameter in meerdere categorieën voorkomt. Ook is de categorie

'Ideologie' opgesplitst in pluralisme en elitarisme, omdat dit de twee ideologieën zijn die benoemd werden in de interviews. Wat opvallend is, is dat de code 'ontstaan/inhoud' niet uitgesplitst is in parameters. Dit komt omdat in het theoretische gedeelte van dit onderzoek de vraag naar de inhoud van populisme en naar de wijze waarop populistische partijen ontstaan wordt beantwoord. Deze code is dus niet relevant voor het empirische gedeelte van dit onderzoek. De codes zullen inhoudelijk behandeld worden in het rapportage hoofdstuk (zie hoofdstuk 4).

Open codering	Axiaal coderen	Categorie Rapportage
Democratie pluralisme	Manier om met diversiteit om te gaan	Ideologie Pluralisme
	Verkiezing met elite	Ideologie Elitarisme
	Procedures	Besluitvorming/Ideologie
	Verantwoordelijkheid	Besluitvorming
Democratie populisme	Wil van volk direct in politiek	Ideologie Pluralisme/Elitarisme
	Leider is representatie van het volk	Ideologie Pluralisme
	Kloof burger en politiek is een probleem	Politiek/Ideologie Elitarisme
	Verdamping macht	Besluitvorming
Volk pluralisme	Diversiteit	Ideologie Pluralisme
Volk populisme	Eenheid	Ideologie Pluralisme/Elitarisme
Gevaar	Gebrek aan visie	Politiek
	Destabiliserend	Samenleving/Politiek
	Uitsluitingmechanisme	Samenleving
	Wij/zij denken	Samenleving/Politiek
	Strijd democratie	Ideologie Pluralisme/Elitarisme
	Versimpelen	Politiek

Effecten	Politieke klimaat	Politiek
	Ontregeling	Samenleving/Politiek
	Polarisatie	Samenleving
	Democratie	Besluitvorming
Ontstaan/Inhoud	(theorie)	
Toekomstige ontwikkeling	Besturen is onmogelijk	Besluitvorming
	Geen incident	Politiek

Tabel: Codering interviews

Operationalisatie populistische partijen

Om te voorkomen dat populisme een containerbegrip wordt waarvan de inhoud niet duidelijk is heb ik in dit onderzoek populisme geoperationaliseerd in drie aannames. Deze operationalisatie is ontstaan en onderbouwd vanuit de theorie. Om herhaling te voorkomen worden deze aannames in dit hoofdstuk niet verder uitgewerkt. De uitwerking is te vinden in het theoretische kader (zie paragraaf 2.1).

(1) Antagonistische relatie tussen het volk en de elite
(2) Het volk is een homogene eenheid
(3) Volksoevereiniteit

Tabel: drie aannames populistische partijen

H4. Rapportage: Populisme als gevaar voor de democratie

In dit hoofdstuk zullen de bevindingen uit de analyse van de interviews worden behandeld, uitgesplitst in twee paragrafen. De verklaringen die zijn gevonden voor de vraag waarom populisme een gevaar voor de democratie is, zijn onder te verdelen in twee categorieën. In de eerste categorie vallen de (neven)effecten van populistische partijen (paragraaf 4.1) en de tweede categorie vallen botsende ideologieën (paragraaf 4.2). Citaten uit de interviews zullen in dit hoofdstuk de bevindingen illustreren en zijn afkomstig uit zowel de open- als de semigestructureerde interviews. De citaten zijn te vinden in de boxen en zijn te herkennen aan hun cursieve lettertype. Onder elk citaat is het nummer van de respondent te vinden, wegens privacy overwegingen staan de namen van de respondenten niet onder de citaten. De nummers van de respondenten corresponderen niet logischerwijs met de volgorde waarop ze zijn gerangschikt in de tabel in het hoofdstuk Methode en technieken.

Het onderdeel (neven)effecten zal antwoord geven op de tweede empirische deelvraag. De botsing van ideologieën geeft antwoord op de eerste empirische deelvraag. De keuze om de deze deelvragen in de rapportage in omgekeerde volgorde te behandelen is een bewuste keuze geweest. Dit heeft als reden dat de effecten die respondenten benoemden niet altijd direct toepasbaar zijn op de democratie. Door te beginnen met de neveneffecten en later pas de botsing van de ideologieën te beschrijven ontstaat er een opbouw naar beantwoording van de hoofdvraag. De botsing van ideologieën speelt een grotere rol in het beantwoorden van de hoofdvraag in dit onderzoek.

4.1 (Neven)effecten

Een onderdeel van de gevaren die respondenten aanwezen, hebben te maken met een aantal effecten veroorzaakt door de opkomst van populistische partijen. Dit zijn effecten die populistische partijen niet direct proberen te veroorzaken maar wel voortvloeien uit hun politieke ideologie en stijl. Ondanks dat deze effecten niet altijd direct invloed hebben op de democratie en dus niet direct antwoord lijken te geven op de hoofdvraag zijn ze toch relevant voor dit onderzoek. Dit komt omdat ze wel invloed hebben op normen en waarden binnen een samenleving waar respondenten belang aan hechten. De opvatting van democratie van de respondenten is gebaseerd en vloeit voort uit deze

normen en waarden. Volgens de respondenten is de democratie ook een middel om deze normen en waarden te beschermen. Wanneer ze dus worden aangetast door een verschijnsel als populistische partijen is dit volgens de respondenten een negatieve ontwikkeling. Daarnaast moet ook de aantekening worden gemaakt dat democratie een begrip is dat vaak breed wordt gebruikt. Op die manier kunnen respondenten ook stellen dat ze populistische partijen een gevaar voor de democratie vinden omdat ze effect hebben op de samenleving, politiek of de overheid hebben. Dit zal in het hoofdstuk discussie verder worden besproken.

Deelvraag 4: *“Welke effecten denken tegenstanders van populistische partijen dat populistische partijen hebben op de democratie?”*

De effecten zijn onder te verdelen in verschillende thema's, te weten: samenleving, politiek, en besluitvorming. De resultaten zullen in deze paragraaf aan de hand van deze thema's worden gepresenteerd. Echter hangen de thema's met elkaar samen, waardoor ze op diverse punten met elkaar zullen overlappen. De thema's zijn ontstaan na het analyseren van de ongestructureerde interviews en zijn verder uitgediept in de semigestructureerde interviews.

4.1.1 Samenleving

De respondenten geven aan de populistische partijen effecten veroorzaken binnen de samenleving die zij zien als gevaarlijk. Hier maken ze een onderscheid tussen de ontwrichting van de samenleving en polarisatie van groepen.

Ontwrichting

De ideologie van populistische partijen waarbij ze zich tegen het establishment keren vinden meerdere respondenten een zorgwekkend. Dit roept veel gevoelens op bij burgers waardoor er een instabiele samenleving ontstaat. Mensen in Nederland bestempelen politici en ambtenaren als slecht en zetten zichzelf hier ook tegen af. Het roept een proteststem op in Nederland.

“[...] waarin die protestachtige vorm belangrijk wordt, maar dat is ook meteen het gevaar want je roept er veel mee op.”

Respondent 2

“[...] en een zeer ja gevaarlijk soort destabiliserend, destabiliserende gedachtegang”

Respondent 1

Verschillende respondenten zijn van mening dat populistische partijen bepaalde opinies in de samenleving opwekken die zorgen voor ontwrichting, activisme en opruiing. Populistische partijen zijn over het algemeen hard in hun stellingen. Hiermee beïnvloeden ze de gedachtegang van mensen in Nederland. Respondenten geven hierbij wel aan dat vooral mensen die niet veel verstand hebben van bepaalde politieke kwesties, het gemakkelijkste zijn om te beïnvloeden.

“Het grote nadeel wat je wel ziet ontstaan [...] is dat het opwekken van heel veel opinies van mensen die niet zo heel veel verstand hebben van de politiek of over hetgeen waarover die opinies gaan dat je daarmee een soort van activisme in de samenleving brengt.”

Respondent 8

“[...] dan kun je mensen die, nou ja wat minder thuis zijn in het politieke spel of die wat minder cognitieve vaardigheden hebben, die kun je toch bijna richting opruiing duwen.”

Respondent 3

Polarisatie

Een ander neveneffect op de samenleving is volgens respondenten de polarisatietrend, die voortkomt uit de aanname dat het volk een homogene eenheid is met een antagonistische relatie met de elite.

“Een van de belangrijkste polarisering trends die wij zien is toch de opkomst van populistische bewegingen zoals de PVT”

Respondent 3

Uit de interviews blijkt dat de respondenten twee verschillende polariserende trends ontdekken. Deze polariserende trends verscherpen de tegenstellingen tussen bepaalde groepen en versterkt daardoor ook het onderlinge vertrouwen. De eerste polariserende trend zet het homogene volk tegenover een groep buitenstaanders die niet bij dit volk hoort. De tweede trend ontstaat direct uit de populistische aanname dat er een antagonistische relatie bestaat tussen het volk en de elite. Het klinkt paradoxaal dat er een polarisatietrend ontstaat vanuit de aanname dat het volk een homogene eenheid is. Hier hebben de respondenten echter wel verklaringen voor. De aanname dat het volk een homogene eenheid is creëert volgens de respondenten een zeker uitsluitingmechanisme. Populistische partijen leggen de nadruk op de gezamenlijke cultuur en geschiedenis van het volk. Hiermee wordt het volk al het ware afgebakend. Mensen met een andere cultuur en achtergrond horen niet meer bij het volk. Om een eenheid te behouden moeten er duidelijke grenzen worden gesteld wie er wel of niet bij de groep horen.

“Nou als je het volk als eenheid ziet, als ondeelbare eenheid dan ontkom je er bijna niet aan, dat je gaat zeggen, wat hoort van wél bij het volk? Wie is dan nog burger? Zijn nu al die immigranten die nu binnen komen, zijn dat nou burgers? Horen die nog bij het volk? En om die eenheid van het volk vast te kunnen stellen heeft het iets handigs om te kunnen zeggen: Nee niet iedereen is burger, niet iedereen is volk, de burger ja daar hoort niet die ongeletterde moslim fundamentalist bij die uit de binnenlanden van Marokko of Turkije komt.

Respondent 4

Zoals uit het bovenstaande citaat ook blijkt, geven respondenten aan dat dit uitsluitingmechanisme door de huidige populistische partijen voornamelijk op immigranten, in het speciaal Moslimimmigranten, wordt toegepast.

Wanneer een respondent dieper in gaat op het uitsluitingmechanisme merkt hij dit aan als gevaar.

“Nee het gaat om een soort van mythisch idee van een volk met een bepaalde identiteit en dat volk, ja dat zijn dan de spreekwoordelijke gewone hardwerkende belastingbetalende burgers en alles wat daar vanaf wijkt dat wordt er ook uitgebonjourd en dan krijgt de politiek ook maar de opdracht om die mensen dan maar het land uit te gooien”

Respondent 5

“Ik vind het gevaarlijk ook omdat je net doet alsof een bepaald deel van de bevolking er helemaal niet meer bij mag horen.”

Respondent 1

“Maar die democratie is dan kennelijk niet voor iedereen, alleen voor de mensen die hun standpunten hebben. Dat is dus in essentie democratie vijandige opvatting.”

Respondent 11

Naast de groep immigranten die buitengesloten worden door het uitsluitingmechanisme, veroorzaken populistische partijen volgens respondenten nog een polarisatietrend. Het populisme zet het volk tegenover de elite. Deze gedachtegang zorgt voor de respondenten voor een kloof in de samenleving tussen deze twee partijen. Dit heeft ook verband met het ontwrichtende neveneffect waarbij destabiliserende gedachtes onder het volk verspreid worden. Doordat populistische partijen de antagonistische relatie tussen het volk en de elite op een dusdanige manier presenteren verslechterd de relatie tussen deze twee groepen en groeit het onderliggende wantrouwen.

“Waarbij je inderdaad ook een scheiding ziet ontstaan, zoals je het zelf al zei tussen wat dan elite heet in de ogen van de niet elite en de niet elite volgens de elite”

Respondent 7

Dit betekent dat niet alleen de niet-elite zich afzet tegen de elite zoals het populisme verondersteld, maar dat ook de elite zich afkeert van de niet-elite. Een respondent geeft aan dat hij zich zorgen maakt om deze ontwikkeling, omdat dit zorgt voor niet democratische gedachtes bij de zogenaamde elite.

“He ik ken iemand, ik zal niet zeggen wie, maar die gewoon zegt ja als ze zo gaan stemmen kunnen ze beter stemrecht geven naar aanleiding van opleidingsniveau. Dan krijg je zo iets! maar dat leidt dus ook niet alleen tot ondemocratische dingen onder de lageropgeleiden, maar net zo goed ook onder hogeropgeleiden die dat allemaal niet willen, die dat gevaarlijk vinden enzo en zeggen: Stop! En dan heb je in die tweede poot dat zij zegmaar die minderheid, die Wilders-minderheid ook dreigen opzij te zetten en niet serieus te nemen en dat is ook ondemocratisch.”

Respondent 4

Deze twee polarisatietrends zorgen voor een wij-zij denken binnen de samenleving. Volgens een respondent komt het Nederlandse publiek erg scherp ten opzichte van elkaar te staan en voelen Nederlanders zich daardoor minder thuis in Nederland. Dit is in strijd met de normen en waarden van de respondenten waarbij de samenleving bestaat uit verschillende groepen die op een vredige manier met elkaar moeten samen leven.

“Als je op die manier mensen wegzet ben je op een hele foute manier bezig in een maatschappij die toch moet proberen zoveel mogelijk mensen bij elkaar te houden.”

Respondent 5

“Ik vind het gevaarlijk ook omdat je net doet alsof een bepaald deel van de bevolking er helemaal niet meer bij mag horen.”

Respondent 2, r

Creëren van achterban

Een andere respondent gaf in het interview aan de populistische partijen hun achterban deels zelf creëren. Dit houdt volgens de respondent niet alleen in dat populistische partijen een mythisch volk uitdragen maar ook dat ze bepaalde ideeën bij de bevolking inbrengen.

“ook de populistische leider maakt als het ware zijn eigen volk ook een beetje, construeert ook zijn eigen achterband door ze zijn taalgebruik, zijn symbolische optreden, je hoort wel eens zo over Fortuyn gezegd, hij zegt wat wij denken. Maar dan kan je ook altijd afvragen, dachten die mensen dat ook echt voordat Fortuyn dat had gezegd of moest hij dat eerst zeggen voordat ze dat gingen denken?”

Respondent 6

4.1.2 Politiek

Naast neveneffecten in de samenleving hebben populistische partijen ook effect op de politiek. Aan de ene kant worden deze effecten veroorzaakt door de politieke stijl van de populistische partijen een aan de andere kant door hun ideologie. Populistische partijen hebben onder andere invloed op de manier waarop politiek debat wordt gevoerd en op de onderwerpen die worden besproken binnen de politiek. Daarnaast stellen respondenten dat populistische partijen niet kunnen functioneren binnen de democratie.

Kloof burger en politiek

Wanneer de respondenten wordt gevraagd of er een de kloof bestaat tussen burger en politiek geven ze aan dat deze kloof bestaat. Deze kloof is niet per definitie slecht, maar juist de essentie van een representatieve democratie. De Nederlandse democratie bestaat uit een wisselwerking tussen burger en politiek. Hoe respondenten denken over de verhouding tussen burger en politiek zal in de paragraaf over de botsing van ideologieën verder worden besproken (paragraaf 4.2). Respondenten stellen dat populistische partijen een probleem maken van de kloof tussen burger en politiek, deze kloof wordt een politiek issue.

“Terwijl wat je dus ziet gebeuren dat uit zich in het populisme dat die kloof zelf tot een politieke kwestie wordt gemaakt. Die wordt gepolitiseerd, het probleem van de kloof tussen burger en politiek, de politieke articulatie daarvan dat is het populisme.”

Respondent 4

Twee respondenten geven aan dat deze politisering van de kloof tussen burger en politiek zorgt voor het ontstaan van een tweede kloof namelijk tussen politici en

politiek. Dit komt omdat in deze politisering de politiek en de overheid als slecht worden bestempeld, gebaseerd op de populistische aanname. Hierdoor ontstaat de volgende situatie waar niet alleen de kloof tussen burger en politiek een probleem is, maar ook de politiek en overheid zelf. Dit heeft als gevolg dat politici de kloof tussen burger en politiek proberen te dichten door zichzelf dichter bij het volk te plaatsen, immers de 'Den Haag' is slecht.

“Het eerste is dat je dan ziet dat bijvoorbeeld andere politici, niet perse populistische politici maar volstrekte doorsnee gasten, bijvoorbeeld Wouter Bos, dat die nadat die minister is geweest niet zegt nou dan wordt ik maar fractievoorzitter en ga ik redder wat er te redden valt, maar dan zegt hij nee ik ga me nu even onder dompelen in de samenleving. Die denkt ook die politiek dat is niets, ik ga me nu even lekker onderdompelen in de samenleving.”

Respondent 4

“[...] en daardoor krijg je van die rare website waarbij je de hobby's van alle Kamerleden kan zoeken, waarbij politici zitten te twitteren de hele dag [...] Dat politici symbolisch proberen afstand te nemen van die Haagse kaasstolp door te laten zien dat is inderdaad een grote smeerboel maar daar hoor ik niet bij, maar ik hoor bij jullie. Kijk ik heb ook hobby's en kinderen en een leuke man of een leuke vrouw he dat is wat je steeds meer ziet gebeuren. Maar dat is natuurlijk wel interessant, want als uiteindelijk niemand meer bij die Haagse kaasstolp wil horen he, dat is natuurlijk fictief scenario maar als dat doorzet dan identificeert niemand zich meer met die Haagse kaasstolp en dan is natuurlijk de huiskamer vraag wat is dat dan? Die Haagse kaasstolp?”

Respondent 5

Politici geven aan dat ze niet meer bij de politiek horen maar onderdeel zijn van het volk. De kloof tussen burger en politiek wordt opgelost door het creëren van een nieuwe kloof namelijk tussen politici en politiek.

“Maar in hun pogingen om die kloof te overbruggen zie je dat politici een tweede kloof maken. Namelijk een kloof tussen politici en politiek, nou dat lijkt me eerlijk gezegd iets wat minstens zoveel aandacht vraagt als de kloof tussen burger en politiek, de ene kloof overbruggen door een nieuwe te creëren lijkt mij niet zo’n heel erg goed idee.”

Respondent 4

Politiek functioneren

Meerdere respondenten geven aan dat populistische partijen uiteindelijk nooit kunnen functioneren, omdat ze geen bestuursverantwoordelijkheid kunnen nemen. Wanneer populistische partijen genoeg stemmen verkrijgen en uiteindelijk in de coalitie komen, zal dit nooit werken omdat ze volgens de respondenten niet in staat zijn om compromissen te sluiten. Daarnaast kunnen ze zich, wanneer ze in de coalitie zitten, niet meer afzetten tegen de elite, want ze zijn zelf onderdeel van de elite. Hierdoor kunnen ze zichzelf en hun ideologie niet meer legitimeren.

“Je hebt het heel sterk bij de LPF gezien, op de momenten dat ze verantwoordelijkheid moeten nemen, dat ze echt moeten gaan besturen. Dat dat niet gaat want dan kan namelijk je die mythe van het volk versus de elite niet meer gebruiken, want die valt weg want je zit in de elite.”

Respondent 1

Een andere respondent geeft aan dat populistische partijen niet kunnen besturen omdat ze geen beslissingen kunnen nemen. Dit komt omdat volgens de respondent hun ideologie en programma beargumentering heel zwak is. Anders respondenten sluiten hier bij aan door te vermelden dat de visie van populistische partijen nooit goed doordacht is.

“Een populist in zijn doordenken, een van de problemen met populistten is dat het eigenlijk nooit goed doordacht wordt dat het toch aan elkaar hangt van vage noties”

Respondent 11

“En dan moet je beslissingen gaan nemen en dan val je als populist altijd door de mand”

Respondent 4

“[...] Die krijgen de macht misschien, die mogen meedoen dat zie je bij de LPF en dan blijkt dat dat niet kan. Dat hun hele ideologie hun hele ideeën hun hele programma beargumentering beleid is natuurlijk erg zwak”

Respondent 7

Het gebrek aan visie en de manier van debatteren gebruikt door populistische partijen heeft volgens een respondent een negatief effect op het gehele politieke klimaat.

“Ja dus wat ik net zeg, de PVV en Geert Wilders moeten het heel erg hebben van de oneliners en op die manier even lekker eventjes de onvrede even goed neerzetten. Dat dwingt zeker in een debat dat de andere partijen er ook op die manier op reageren. Dus het publieke debat gaat er niet op vooruit, de kwaliteit van het politieke debat gaat er niet op vooruit. Ja het is er eigenlijk op achteruit gegaan.”

Respondent 11

“Dus het heeft effect op de standpunten en de dingen die de klassieke politieke partijen zeggen en wat in de Tweede Kamer wordt besproken. Dus ja populistische partijen hebben effect op wat er in de politiek gebeurt.”

Respondent 2

Volgens een andere respondent heeft dit gebrek aan visie en het niet kunnen besturen van populistische partijen ook een verlamdend effect op de politiek. Het legt de weg tot besluitvorming stil omdat er nooit consensus kan worden gevormd.

4.3 Besluitvorming

De derde categorie met effecten komt voort uit het streven van populistische partijen voor meer directe democratie. Hierbij moet wel de notitie worden gemaakt dat het hierbij voornamelijk gaat over meer referenda. Het direct kiezen van de minister-

president of een burgermeester vinden de respondenten een minder gevaarlijk idee. Sommige respondenten geven zelf ook aan voortsander te zijn van het direct verkiezen van de minister-president en burgemeester. Referenda zijn volgens meerdere respondenten wel gevaarlijk omdat ze manipuleerbaar zijn en zorgen voor de verdwijning van verantwoordelijkheid. Daarnaast versplintert de consistentie in het beleid.

Manipuleerbaarheid

Een respondent stelt dat referenda geen goede manier voor besluitvorming is omdat het erg manipuleerbaar is. Recente gebeurtenissen hebben veel invloed op de uitkomst van de meeste referenda.

“Als je voor de doodstraf bent nou dan moet je even wachten tot er iets buitengewoon lulligs gebeurd, een Dutroux-achtige situatie en dan zeg je nou dan ga ik nu een referendum houden en verdomd dat de doodstraf er ingevoerd wordt. Dat is een ander aspect van referenda en directe democratie, dat het ongelooflijk manipulabel is”

Respondent 1

Consistentie van beleid

Respondenten geven aan dat de wil van het volk nooit direct kan doorklinken in de politiek. Dit heeft te maken met de diversiteit van de bevolking. Wanneer enkel geluisterd wordt naar de wil van het volk, zal een partij nooit een eenduidig partijprogramma kunnen opstellen.

“De Rijn cultuur van populisme is wat, hoe heet ze, Verdonk ooit zei: De burgers gaan bepalen hoe ons programma eruit ziet. Wij hebben een website en dan kan iedere burger intikken: dit moet het programma worden. Dat is populisme, je maakt niet meer een programma en werft daar kiezers bij. Nee, je laat burgers zelf uitmaken wat het programma wordt [...] Dan heeft ze snel genoeg door dat er geen kaas van te maken valt. Want iedereen geeft natuurlijk wat anders aan want de ene zegt er moeten meer snelwegen bij en de andere zeggen nou er moet toch maar minder. Dat je dan denkt van wat moet ik nou.”

Respondent 5

Wanneer burgers meer inspraak krijgen in besluitvorming door middel van referenda zal er niet alleen in een partijprogramma van een populistische partij geen eenduidig beleid ontstaan, maar ook in het algemene beleid in Nederland.

“Maar als je een massa het voor het zeggen geeft dan versplinterd de verantwoordelijkheid en dan versplinterd dus ook de consistentie van beleid. En dat is weer een van de gevaren”

Respondent 1

Een tweede respondent geeft aan dat hij het instellen van meer referenda als negatieve ontwikkeling ziet omdat het leidt tot onvrede onder de bevolking. Omdat er geen compromissen worden gesloten zullen er altijd mensen ontevreden zijn over de uitslag van een referendum. De respondent maakt hierbij een vergelijking met de Verenigde Staten die een meer directe vorm van democratie heeft dan Nederland. Hier heerst hier ook meer politieke onvrede omdat er altijd mensen of groepen zijn die zich niet kunnen vinden in de uitslag van de verkiezingen. Bij verkiezingen heb je niet enkel winnaars maar ook altijd verliezers.

“Ik bedoel iedere keer als je een referendum houdt of je laat een burgermeester kiezen dan zet je evenveel mensen in de kou, politiek gesproken, die krijgen hun zin niet, als mensen die zeggen kijk man mijn of mijn vrouw die ik heb gekozen en die zit nu.. Nee een heleboel krijgen hun zin ook niet.

Respondent 5

Als laatste punt worden beslissingen bij een referendum niet op een weloverwogen manier genomen. Dit komt volgens andere respondenten mede voort uit het gegeven dat burgers vaak zelf niet precies weten wat ze willen. Dus naast de tegenstellingen in belangen van verschillende mensen zitten er ook dus tegenstellingen in de belangen van burgers zelf.

“He dat mensen ook niet zo goed weten wat ze willen, mensen willen tegenstrijdige dingen.”

Respondent 4

Een respondent geeft hier het volgende voorbeeld bij, wanneer je iemand vraagt of hij minder belasting wil betalen zegt diegene vrijwel altijd ja. Wanneer je diezelfde persoon dan vraagt of hij betere zorgvoorzieningen wil hebben, zegt hij ook ja. Hiermee wil de respondent illustreren dat burgers niet altijd goed nadenken over wat ze willen.

Verantwoordelijkheid

Een ander punt dat aansluit bij de filosofie van Lefort over het verdwijnen van het centrale punt van macht binnen een democratie, is het verantwoordelijkheidsprobleem binnen een meer directe democratie. Meerdere respondenten gaven aan dat ze het belangrijk vinden om te weten wie er verantwoordelijk is voor een bepaalde beslissing zodat ze zich daarop kunnen weerhalen.

“Waarbij ik op het standpunt sta dat als mensen in de politiek besluiten nemen, je altijd greep moet krijgen op wie daar verantwoordelijk voor is, wie de verantwoordelijkheid heeft. Dan kan je corrigeren.”

Respondent 1

Wanneer er meer directe democratie en referenda komen, waarbij burgers mogen stemmen over bepaalde onderwerpen wordt het onduidelijk wie er verantwoordelijk voor de te nemen besluiten is. Volgens een respondent is dan iedereen verantwoordelijk waardoor er in feite niemand meer verantwoordelijk is.

“Als je eenmaal het referendum hebt dan is iedereen verantwoordelijk, dus niemand meer. En dan wordt het heel moeilijk om achteraf nog te zeggen, waarom hebben we dat eigenlijk gedaan? Ja het volk wilde het.”

Respondent 1

“[...] en dat kun je niet met referenda, dat kan je niet met directe democratie. Dan is de macht verdampt als het ware, die zit in de bevolking maar iedereen kan dat zeggen als er wordt gezegd van: wat heb jij gestemd, nou ik heb niet gestemd. Als het fout uitpakt als het blijkt dat de beslissing is genomen”

Respondent 4

Een andere respondent koppelt dit verantwoordelijkheidsvraagstuk aan de representatieve democratie en haar organen. Deze respondent is van mening dat door meer directe democratie er aan representatieve organen zoals de gemeenteraad en de Tweede Kamer voorbij wordt gegaan.

“ En dat wordt nog lastiger als je dat verbindt met representatieve democratie want wat moet je nog aan een representatief orgaan, een raad, een gemeenteraad, of een parlement want moet je daar nog aan toeschrijven als iedereen heeft gezegd via een referenda nou die en die richting moet het uit. Wat moet dat parlement dan nog? Die kan ook alleen maar zeggen ja het volk wilde dat. Dus ja, ik denk dat dat leidt tot enorme onhelderheid over wie ergens verantwoordelijk voor is.”

Respondent 1

4.1.4 Nederlandse rechtstaat

Volgens de respondenten moet de Nederlandse democratie altijd in combinatie met de rechtstaat worden gezien. Deze rechtstaat wordt vaak in een adem genoemd met de democratie. Echter zijn dit twee verschillende concepten met elk hun eigen aannames. Populisme binnen de democratie tast de Nederlandse rechtstaat aan omdat niet alle vrijheden voor alle burgers worden gerespecteerd. Een respondent haalt hier als voorbeeld bij dat de godsdienstvrijheid in Nederland wordt aangetast door het populisme.

“ [...] maar ik zeg dat, democratie is voor mij ingebed binnen de rechtstaat en daar gaat dat dus wringen.”

Respondent 9.

“Maar daarmee suggereert hij dat Nederland als politieke gemeenschap eigenlijk dwars is van een bepaalde religie. En dat is natuurlijk strijdig met de hele notie van godsdienstvrijheid. Op dat punt is dat zoeken, dat is in essentie ook een heel antidemocratisch punt van de populistten.”

Respondent 10.

4.2 Botsing ideologieën

In het theoretische deel in dit onderzoek is gebleken dat er tegenover populisme als ideologie twee andere ideologieën staan, te weten pluralisme en elitarisme. Bij de analyse van de interviews bleek dat respondenten aanhangers zijn van één of beiden ideologieën. Hieronder zal met citaten worden geïllustreerd waarom respondenten aanhangers zijn deze ideologieën. Later zal worden toegelicht waarom dit een verklaring is voor het aanwijzen van populistische partijen als gevaar voor de democratie.

Deelvraag 4: *“Hoe ziet de Nederlandse democratie er volgens tegenstanders van populistische partijen uit?”*

4.2.1 Pluralisme

De ideologie die de meeste respondenten delen is het pluralisme. Zoals in het theoretische kader al is beschreven (zie paragraaf 2.1) gaat deze ideologie ervan uit dat de samenleving bestaat uit verschillende individuen en groeperingen met elk hun eigen belangen. Iets wat in elk interview is terug gekomen, is dat respondenten stellen dat het homogene volk, waarop populistische partijen zich weerroepen, niet bestaat.

“Er zijn tegenstellingen tussen arm en rijk, tussen werkende en ondernemers, tussen autobezitters en autofreaks en mensen die niet van auto's houden, mensen die het milieu belangrijk vinden en mensen die economische groei belangrijk vinden. Afijn zo zijn er duizenden tegenstellingen, nou ja duizenden, maar talrijke in ieder geval, tussen groepen in de bevolking.”

Respondent 5

“En dan blijkt ook dat het volk eigenlijk helemaal niet bestaat, dat, dat een mozaïek is van duidend of meer steentjes.”

Respondent 2

Democratie binnen pluralisme

Omdat het homogene volk niet bestaat moet de democratie een middel zijn om juist met de tegenstellingen binnen het volk om te gaan. De democratie is volgens de respondenten gebaseerd op de tegenstellingen binnen een samenleving.

“Tweede belangrijke principe van de democratie is dat democratie gebaseerd is op de gedachte dat wij verschillende opvattingen hebben.”

Respondent 10

“Dat is de kern van de democratie als politiek verband, als politieke gemeenschap is dat we een democratie hebben omdat we het oneens zijn.”

Respondent 8

De diversiteit in Nederland houdt in dat de samenleving bestaat uit minderheden. Er is geen grote massa, dus elke inwoner in Nederland behoort tot een bepaalde groep die nooit de meerderheid zal vormen. De democratie is volgens de respondenten een manier om deze minderheden en hun belangen te beschermen.

“[...] dat democratie vooral betrekking heeft op een, zegmaar op een wat voorzichtigere terughoudendere beschermende omgang met diversiteit.”

Respondent 1

“Maar waarbij democratie vooral moet gaan met die tolerante houding tegenover culturele verschillen want dat is het grote probleem nu natuurlijk in Nederland.”

Respondent 2

Representatie

Populistische partijen worden vaak gekenmerkt door één charismatische leider die zegt de wil van het volk te representeren. Dit is strijdig met de plurealistische opvatting omdat in deze opvatting één persoon niet voor de wil van het gehele volk kan opkomen. Het parlement is in een democratie juist de representatie van de verschillende belangen

in een land. In een democratie moeten ook altijd minstens twee partijen bestaan, omdat anders het parlement en de regering geen afspiegeling van de samenleving zijn.

“[...] nou dat is dus een heel strijdige idee met wat democratie is omdat in de democratie de opvatting is dat juist de verdeeldheid van het volk gerepresenteerd wordt in parlement, dat er dus niet een leider is die de wil van het volk representeert.”

Respondent 8.

Debat en deliberatie

Een belangrijk onderdeel in de plurealistische ideologie is de waarde van debat en deliberatie (zie paragraaf 2.3). Dit zijn twee belangrijke hulpmiddelen om tot consensus te komen en dus een beleid te vormen waarbij rekening is gehouden met zoveel mogelijk belangen van verschillende groepen. Volgens respondenten gaan populistische partijen aan deze waarden voorbij omdat ze de wil van het volk direct representeren in één leider.

“[...] Daar zit eigenlijk de wens in om aan deliberatie, overleg, debat voorbij te gaan, daarom praten ze ook altijd in relatief denigrerende termen over het gekakel in het parlement en het gekissebis enzovoorts.”

Respondent 9

4.2.2. Elitarisme

De tweede ideologie van respondenten, het elitarisme, botst op andere vlakken met het populisme dan de vorige ideologie. Echter moet hierbij wel gezegd worden dat maar een selecte groep van de respondenten aanhanger van het elitarisme is. Toch is het relevant om deze ideologie te noemen omdat het wel een rol kan spelen bij de interpretatie van populistische partijen. Het elitarisme maakt ook een onderscheid tussen het volk en de elite. Het verschil echter met het populisme is dat in de ideologie van het elitarisme de macht bij de elite moet liggen in plaats van bij het volk.

Dit verschil in opvatting zie je terug bij de mening van de respondenten over de kloof tussen burger en politiek. Volgens een respondent is de kloof tussen burger en politiek niet slecht maar iets wat noodzakelijk is in een representatieve democratie. Hij geeft aan dat er een elite nodig is om beslissingen op een weloverwogen en relativerende manier te maken. De respondent geeft aan dat in een democratie verkiezing letterlijk betekent dat er altijd een elite is van professionele vertegenwoordigers. Het hebben van een elite van professionele vertegenwoordigers is een belangrijke waarde binnen het elitarisme.

“De taak van die professionals is ook om een visie te verkondigen en in die zin ook voorop te lopen op het volk en misschien ook nieuwe dingen verzinnen die het volk niet kan verzinnen en die voorleggen aan de kiezers”

Respondent 6

“Maar aan de andere kant is het natuurlijk onvermijdelijk want er is natuurlijk een verschil tussen mensen die vertegenwoordiger zijn en mensen die vertegenwoordigd worden want anders heeft het überhaupt dat idee van vertegenwoordiging geen zin.”

Respondent 7

Een enkele respondent geeft aan dat hij voorstander is van een elite omdat het grootste gedeelte van de Nederlandse bevolking vrij conservatief is terwijl hij meer progressief is. Dit zou betekenen dat er beslissingen worden genomen die niet bij zijn progressieve ideologie passen.

“Een kenmerk van referenda is en dat het conserverend werkt [...] Ik ben redelijk progressief in een aantal opzichten en dan denk ik van nou, dan zijn referenda vaak helemaal niet zo'n goed idee.”

Respondent 1.

Een enkele respondent geeft aan dat de elite in Nederland altijd een relatieve angst heeft gehad voor de wil van het volk.

“Dan is daar kennelijk grote angst die overigens historisch wel verklaarbaar is natuurlijk omdat de Nederlandse elite altijd een relatieve angst voor het volk zou hebben gehad.”

Respondent 10

4.3 Schematische weergave

De onderstaande tabel is een schematische weergave van de punten waarop de verschillende ideologieën met elkaar botsen. De belangrijkste verschillen zijn te vinden in de opvatting van het volk, het punt waar de macht ligt en in de besluitvormingsprocedures.

	Volk	Macht	Besluitvorming
Populisme	De samenleving bestaat uit twee homogene groepen, het volk en de elite.	De macht moet liggen bij de bevolking, volkssoevereiniteit. Iedereen moet evenveel politieke inspraak hebben.	Meerderheidsopvatting. 50% plus 1 stem mag beslissen wat er gebeurt.
Pluralisme	De bevolking wordt gekenmerkt door diversiteit en tegenstellingen.	De macht moet liggen bij de bevolking. Iedereen moet evenveel inspraak hebben.	Minderheidsopvatting. Democratie is een middel om minderheden te beschermen tegen de meerderheid. 50% plus 1 mag niet beslissen, er moet gezocht worden naar consensus.
Elitarisme	Er is een onderscheid tussen de bevolking en de elite.	De macht moet bij een selecte groep, de elite, liggen.	Met behulp van deliberatie en debat kan de elite beslissen wat er moet gebeuren in het belang van het volk.

H5. Conclusie

In dit hoofdstuk zal een koppeling worden gemaakt tussen de bevindingen uit het hoofdstuk resultaten. Dit zal uiteindelijk leiden tot het formuleren van een antwoord op de hoofdvraag van dit onderzoek.

Hoofdvraag: *“Waarom worden populistische partijen als gevaar voor de democratie gezien?”*

Er zijn twee lijnen te ontdekken in de verklaring waarom populistische partijen als gevaar voor de democratie worden gezien. Beide verklaringen hebben te maken met de interpretatie van democratie van de respondenten. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt tussen het gebruik van het begrip democratie en de ideologie achter de democratie.

Het begrip democratie

Zoals uit de rapportage blijkt, kunnen respondenten allerlei gevaarlijke effecten van populistische partijen beschrijven. Deze effecten hebben echter niet allemaal direct invloed op de democratie. Toch gebruiken respondenten deze effecten in hun argumentatie voor de stelling dat populistische partijen een gevaar zijn voor de democratie. Dit is te verklaren omdat de respondenten het begrip democratie in combinatie met het begrip rechtsstaat gebruiken of in combinatie met nog meer andere aspecten.

Democratie als rechtsstaat (liberale pijler)

De rechtsstaat is een onderdeel van de liberale pijler binnen de democratie en is een middel om burgers of minderheden te beschermen tegen de macht van de overheid of andere groeperingen (zie paragraaf 2.2). Voor de respondenten is deze combinatie van democratische rechtsstaat zo vanzelfsprekend dat ze wanneer ze over dit begrip spreken het enkel democratie noemen. Omdat binnen het begrip democratie automatisch ook de rechtsstaat valt. Op deze manier wordt de stelling populistische partijen zijn een gevaar voor de democratie door de respondenten beargumenteerd met behulp van effecten op de rechtsstaat.

Gevaren voor de democratische rechtsstaat

Het grootste gevaar voor de democratische rechtsstaat is het uitsluitingsmechanisme. Doordat populistische partijen de grenzen van het volk afbakenen vallen er automatisch mensen buiten deze groep. Hierdoor ontstaan in Nederland xenofobische gedachten. Dit is in strijd met de democratische rechtsstaat omdat deze minderheden juist probeert te beschermen. Doordat populistische partijen de xenofobische gedachten propaganderen ontstaan er polarisatie- en ontwrichtingstrends. De polarisatietrend is te zien door de groeiende vreemdelingenhaat, waarbij verschillende groepen in Nederland steeds feller tegenover elkaar staan. Daarnaast is er ook een polarisatietrend te ontdekken in de kloof tussen burger en politiek, waarin deze groepen steeds minder vertrouwen hebben in elkaar.

Democratie als pragmatische middel

Sommige respondenten gebruikten het begrip democratie in een nog bredere zin dan alleen de combinatie met de rechtsstaat. Voor deze respondenten is democratie de verzamelnaam voor het geheel van normen en waarden, procedures en politieke ideologieën die als middel worden gebruikt om conflicten te vermijden en een consistent beleid te vormen (zie paragraaf 2.2).

Gevaren voor democratie als pragmatisch middel

De respondenten die democratie als pragmatisch middel zien om consistent en redelijk beleid te vormen zien populistische partijen als gevaar voor dit middel. Dit heeft te maken met het streven van populistische partijen naar meer directe democratie en het direct doorklinken van de wil van het volk in de politiek. Volgens de respondenten zijn referenda een gevaarlijke vorm van democratie omdat het een manipuleerbaar middel is. Ook verdwijnt de verantwoordelijkheid voor bepaalde beleidskeuzes omdat iedereen bij referenda verantwoordelijk is voor de uitkomst. Naast de gevaren van directe democratie stellen de respondenten dat het niet mogelijk is om de wil van het volk direct om te zetten in een beleid omdat door de tegenstellingen in belangen een onconsistent beleid zal ontstaan. De democratie volgens de populistische opvatting kan volgens de respondenten niet functioneren als een pragmatisch middel om beleid te vormen.

Botsing ideologieën

De tweede lijn in de beantwoording van de hoofdvraag heeft te maken met de ideologie van de respondenten met betrekking tot democratie. De respondenten zijn aanhangers van twee ideologieën die botsen met de populistische ideologie. De meerderheid van de respondenten is aanhanger van het pluralisme en een gedeelte van de respondenten is aanhanger van het elitarisme.

Pluralisme

Het pluralisme heeft als kernwaarde van diversiteit, de samenleving bestaat uit individuen en groeperingen met tegengestelde belangen. Democratie is een middel om op een voorzichtige manier om te gaan met deze tegenstellingen. Populisten ontkennen de tegenstellingen door de aanname dat het volk een homogeen geheel is. Pluralisten zoeken in een democratie naar consensus, naar een beleid waarin zoveel mogelijk verschillende belangen worden behartigd. Populisten daar tegenover zijn sterke meerderheidsdenkers en stellen dat beleid de uitkomst moet zijn van de wil van de meerderheid. Concreet zou dit betekenen dat 50% plus 1 stem zou mogen bepalen wat er gebeurd in een land. Dit is volgens pluralisten gevaarlijk omdat er dan geen rekening wordt gehouden met minderheden in een land.

Elitarisme

Het elitarisme maakt net als populistten een onderscheid tussen de bevolking en de elite. Echter anders dan populistten stellen aanhangers van het elitarisme dat de macht bij de elite moet liggen en niet bij het volk. Volgens het elitarisme is de bevolking niet in staat om zelf om te gaan met bestuurlijke complexiteit en belangrijke politieke beslissingen te nemen. Er is een elite van professionals nodig die voor het volk het land bestuurt. Het elitarisme wordt bedreigd door het populisme omdat deze laatste ideologie er van uit gaat dat de macht moet liggen bij het volk en de volkssoevereiniteit moet worden gewaarborgd. In de aannames van populistische partijen wordt de elite als corrupt en slechts aan eigen belang denkend weggezet.

Populisme als correctie op de huidige democratie

De bovengenoemde ideologieën zijn een verklaring waarom de respondenten het niet eens zijn met de stelling, populisme als correctie op de huidige democratie, gemaakt in het theoretische kader (zie paragraaf 2.3 en 2.4). Aanhangers van het pluralisme zijn het wel eens met het idee dat de macht niet bij de elite maar bij het volk moet liggen. Echter zijn ze het niet eens met de afbakening van een homogeen volk en het meerderheidsdenken van populistische partijen waardoor bepaalde groepen worden buitengesloten. Pluralisten redeneren dat populistische partijen op deze manier niet democratisch zijn omdat in de populistische ideologie de democratie niet voor iedereen is. Het populisme is dus geen goede correctie omdat niet iedereen in Nederland hierbij gelijke politieke invloed heeft. Het elitarisme is het niet eens met de stelling omdat ze vinden dat de macht juist bij de elite moet liggen. Deze hele correctie is volgens het elitarisme niet nodig.

In het kort kan als volgt antwoord worden gegeven op de hoofdvraag. Populistische partijen worden gezien als gevaar voor de democratie omdat de ideologie van deze partijen botst met de ideologie van de respondenten. Daarnaast leggen de respondenten in hun opvatting van democratie meer de nadruk op de liberale pijler en op democratie als pragmatisch middel.

Discussie

In dit hoofdstuk zal worden gereflecteerd op een aantal zwakke plekken in dit onderzoek. Er zal een kanttekening worden geplaatst bij de selectie van de respondenten en de manier waarop zij het begrip democratie gebruiken. Daarna zal een opmerking worden gemaakt met betrekking tot interpretatief onderzoek en als afsluiting worden er suggesties voor vervolgonderzoek gedaan.

Selectie respondenten

Ten eerste moet er een kanttekening worden gemaakt bij de selectie van de respondenten. Democratie is een begrip dat wordt gebruikt als verzamelbegrip niet alleen voor de politiek en de overheid maar voor allerlei facetten in de Nederlandse samenleving. Hierdoor kwam het voor dat respondenten verschillende argumenten hadden voor de stelling populisme is een gevaar voor de democratie, maar dat deze argumenten eigenlijk geen betrekking hadden op de democratie als zodanig. Gevaar voor de democratie werd dus door respondenten als een verzamelbegrip gebruikt voor allerlei ander soort gevaren van populistische partijen. Dit is deels te verklaren uit mijn selectiemethode van mijn respondenten. Ik heb gezocht naar artikelen waarin de auteurs stelden dat populisme een gevaar is voor de democratie. In deze zoektocht heb ik veel artikelen gevonden waarin wetenschappers werden geciteerd, met bijvoorbeeld stellingen als 'Wilders is een gevaar voor de democratie' (Groen, Kranenburg, 2009). Hierbij heb ik geen rekening gehouden met het feit dat deze onderzoekers verkeerd kunnen zijn geciteerd door journalisten. Hierdoor kwam het voor dat ik dacht een respondent te spreken die populisme als gevaar voor de democratie zag, maar in werkelijkheid veel genuanceerder was met deze stelling of had gesteld dat populisme effect had op andere facetten dan de democratie. Toch kan worden beredeneerd dat deze respondenten wel degelijk een nuttige bijdrage hebben geleverd aan dit onderzoek. De door de respondenten aangegeven neveneffecten zijn in strijd met bepaalde belangrijke waarden en normen van de respondenten. Dit zijn dezelfde waarden en normen waarmee hun opvatting van democratie wordt gelegitimeerd. Respondenten worden door de neveneffecten dus indirect bedreigd in hun opvatting van democratie.

Daarnaast kan het standpunt, dat mensen innemen wanneer ze zeggen dat populistische partijen een gevaar voor de democratie zijn, worden gerelativeerd. Door dit onderzoek weten we dat sommige mensen stellen dat populisme een gevaar is voor de democratie maar eigenlijk bedoelen dat het een gevaar is voor iets anders. Dit terugkoppelend aan de relevantie draagt dit onderzoek bij aan het relativeren van het debat rondom de gevaren van populistische partijen. Een enkele respondent gaf aan in het interview dat het diskwalificeren het als ondemocratisch weg zetten van populistische partijen hem te ver ging. Dit interview heb ik niet kunnen gebruiken in de analyse van de data. Wel is het een ondersteuning geweest voor de aannames in het theoretische kader.

Interpretatief onderzoek

Een ander lastig punt in dit onderzoek heeft betrekking op het interpretatief onderzoek doen. In het theoretisch kader heb ik de aanname gemaakt dat populistische partijen een correctie zijn op de huidige democratie. Echter is deze aanname ook gemaakt vanuit een bepaalde opvatting van democratie. Omdat er geen eenduidige opvatting van democratie is, is het lastig om te stellen of populisme nou wel of niet een gevaar vormt. Aanhangers van het pluralisme en het elitarisme zullen het niet eens zijn met de stelling in het theoretische kader. Op deze manier is het debat eigenlijk oneindig, want mensen zullen het nooit met elkaar eens worden, omdat er vanuit verschillende referentiekaders wordt gekeken naar de stelling. Echter heeft dit onderzoek niet als doel om een bepaalde kant te kiezen in dit debat, maar om het debat beter te begrijpen.

Vervolg onderzoek

Een interessant vervolg onderzoek zou zijn een onderzoek naar de oorsprong van de verschillende opvattingen van democratie. Wanneer we kijken naar de achtergrond van de respondenten in dit onderzoek zien we dat ze vrijwel allemaal een universitaire opleiding hebben voltooid. Dit zou een antwoord kunnen zijn op de vraag waarom ze aanhangers zijn van het pluralisme en democratie zien als middel om minderheden te beschermen. Immers hoogopgeleiden zijn in Nederland een minderheid, de respondenten behoren tot een minderheidsgroep, waardoor ze van bescherming willen genieten. Daarnaast zien we dat de meeste respondenten lid zijn van een politieke partij en ruimte hebben om hun mening te verkondigen in bijvoorbeeld kranten en

tijdschriften, opiniepagina's of lezingen en daar ook gehoord worden. De respondenten behoren hiermee tot de elite, wat een verklaring zou kunnen zijn waarom ze aanhanger zijn van het elitarisme. Echter kan niet worden gesteld dat alle hoogopgeleiden aanhangers zijn van het pluralisme en het elitarisme. Er zijn genoeg voorbeelden van hoogopgeleiden die het niet eens zijn met deze ideologieën. Denk bijvoorbeeld aan Fortuyn en Wilders of Bovens en Wille. Om deze redenen zou het interessant zijn om een vervolg onderzoek uit te voeren naar de oorsprong van de verschillende opvattingen rondom democratie.

Literatuurlijst

- Abts, Koen., Rummens, Stefan., “*Populism versus Democracy*”, Political Studies, University of Leuven, 2007 Vol 55.
- Albertazzi, Daniele, Mc Donnell, Duncan., “*Twenty-First Century Populism, The Spectre of Western European Democracy*” Palgrave Macmillan, (2008)
- Arditi, Benjamin, “*Populism, or, politics at the edges of democracy*”, University of Leicester, (april 2003).
- Bovens, Mark., “*De diplomademocratie, over de spanning tussen meritocratie en democratie*”, Universiteit Utrecht, 2006.
- Bovens, Mark, Wille, Anchrit., “*Diploma Democracy, On the Tensions between Meritocracy and Democracy*”, voor the NWO programme Contested Democracies, Utrecht/Leiden, April 2009.
- Canovan, Margaret., “*Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy*”, Political Studies, Keele University (1999).
- Duk, Wierd, Sleutjes, Lianne, “*Populist? Ik vind het een geuzennaam*”, Interview met Rita Verdonk, Dagblad van het Noorden, 27 maart 2008.
- Fortuyn, Pim, “*De puinhopen van acht jaar Paars*”, Karakter, Uithoorn, 2002.
- Geenens, Raf, “*Deliberatieve democratie en de noodzaak van politiek*”, Centre for ethics, Social and Political Philosophy, 6 november 2004.
- Graaf, de, Thom, “*Populisme is een langzaam werkend gif in staat en samenleving*”, de Volkskrant, 19 April 2008.
- Groen, Janny, Kranenberg, Annieke, “*Geert Wilders ondermijnt democratie*”, de Volkskrant, 31 oktober 2009.
- Hintum, Malou van, “*De dictatuur van het volk, interview Paul Frissen, hoogleraar Bestuurskunde*” de Volkskrant, 7 november 2009.
- Iterson, F.K. red., “*Parlement en kiezer. Jaarboekje 1937 – 1938*”, Den Haag, 1937.
- Jones, Erik., “*Populism in Europe*”, the Johns Hopkins University Press, 2007.
- Lucardie, Paul., “*Rechts-extremis, populisme of democratisch patriotisme? Opmerkingen over de politieke plaatsbepaling van de Partij voor de Vrijheid en Trots op Nederland*” Jaarboek 2007 Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen. – Groningen : Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen, 2009. – P. 176-190

- Lucardie, Paul, *“Meritocratie vs Democratie”*, in: Idee - ‘Meritocratie’, jaargang 30, nummer 5, 2009.
- Lucardie, Paul, Voerman, Gerrit, *“Liberaal Patriot of Nationaal Populist. Het Gedachtegoed van Pim Fortuyn”*, in Socialisme en Democratie 59: 32-42, Boom, Amsterdam, 2002.
- Lefort, Claude, *Het democratische tekort: over de noodzakelijke onbepaaldheid van de democratie*” Vertaling: Waal, van der, Henk, Boom Meppel/Amsterdam, 1992.
- Mansfield, H, *“Democracy and Populism”*, Society, Volume: 32, Issue 5, juli 1995.
- Marchart, O, *“In the Name of the People: Populist Reason and the Subject of the Political”*, Diacritics, Volume: 35: Issue 3, juli 2007.
- Miller, S, Collins, C, *Looking up/looking down: Equality and populism today”* Social policy, Volume: 25 Issue: 3, maart, 1995.
- Mudde, Cas., *“The Populist Zeitgeist”*, Blackwell Publishing, Ltd 2004.
- Nelson, R, *“The new populism”*, Forbes, Volume 153, Issue: 8, april, 1994.
- Oakeshott, Michael, *“The Politics of Faith and the Politics of Scepticism”*, New Haven CT: Yale University Press, (1996).
- Thiel, van, Sandra, *“Bestuurskundig onderzoek. Een methodologische inleiding.* Bussum: Uitgeverij Coutinho (2007).
- Tinnevelt, Ronald, *“Representatie en deliberatieve democratie”*, Oikos, Politiek, milieu, cultuur, nr. 24, 2003
- Tromp, Bart, *“Het sociaal-democratisch programma. De beginselprogramma’s van SDB, SDAP en PvdA, 1978 -1979”*, Amsterdam 2002.
- Voermans, Gerrit, *“Van Mao tot marketing. Over het populisme van de SP”*, Uitgeverij Boom, Amsterdam, 2009.
- Vossen, Koen, *“De andere jaren zestig. De opkomst van de boerenpartij (1963 – 1967)”* in: *“Vrij vissen in het Vondelpark. Kleine politieke partijen in Nederland 1918-1940”*, Amsterdam, 2003.
- Koen Vossen, *Vrij vissen in het Vondelpark. Kleine politieke partijen in Nederland 1918-1940* Amsterdam 2003.
- Vries, de, Jouke., *“Een onderbroken evenwicht in de Nederlandse politiek: Paars II en de revolutie van Fortuyn”*, van Genneep, Amsterdam, 2005.

- Wansink, Hans,. *“De erfenis van Fortuyn, De Nederlandse democratie na de opstand van de kiezers”*, Meulenhoff bv, Amsterdam, 2004.
- Wilders, Geert, *“Onafhankelijkheidsverklaring”* GroepWilders, 13 maart 2005.
- Young, Michael, *“The rise of the meritocracy, 1870-2033: an essay on education and equality”*, Thames and Hudson, Londen, 1958.
- Zwan, van der, Arie,. *“De uitdagingen van het populisme”*, Meulenhoff bv, Amsterdam, 2003.

Bijlagen

- (1) Interview schema ongestructureerd interview
- (2) Interview schema gestructureerd interview

(1) Interview schema ongestructureerd interview

- Kunt u iets vertellen over uw achtergrond en uw werkzaamheden bij het Instituut voor Publiek en Politiek?

Ik ben bezig met een interpretatief onderzoek naar populistische partijen. Ik ben opzoek naar de interpretatie van mensen van populistische partijen en dan speciaal in verhouding tot de Nederlandse democratie. Definitie populisme als een ideologie die een in de samenleving twee homogene groepen onderscheidt, namelijk 'het volk' tegenover 'de elite'. Politiek moet een expressie zijn van de wil van het volk, daar ligt de soevereiniteit.

Narratieve vraag:

- Hoe kijkt u tegen populistische partijen aan?

Democratie:

- Hoe ziet de Nederlandse democratie er op dit moment uit?
- Welke invloed denkt u dat populistische partijen hebben op de Nederlandse democratie?
- Welke aspecten van de democratie worden beïnvloed door populistische partijen?
- In hoeverre beïnvloed het Nederlands populisme op dit moment de Nederlandse democratie?

Kloof burger en politiek:

- In hoeverre hebben populistische partijen invloed op de kloof tussen burger en politiek?

Toekomst:

- Hoe denkt u dat populistische partijen zich in Nederland gaan ontwikkelen?
- Op welke manier gaat dit de democratie in de toekomst beïnvloeden?
- In hoeverre gaat het de kloof tussen burger en politiek beïnvloeden?

(2). Interview schema semigestructureerd interview

- Kunt u iets vertellen over uw achtergrond en uw werkzaamheden op dit moment?

Ik ben bezig met een interpretatief onderzoek naar populistische partijen. Ik ben opzoek naar de interpretatie van mensen van populistische partijen en dan speciaal in verhouding tot de Nederlandse democratie. Definitie populisme als een ideologie die een in de samenleving twee homogene groepen onderscheidt, namelijk 'het volk' tegenover 'de elite'. Politiek moet een expressie zijn van de wil van het volk.

Democratie

Wat zijn de belangrijkste kernwaarden van een democratie?

Wat is uw opvatting van democratie?

Hoe ziet de Nederlandse democratie er op dit moment uit?

Populisme vs democratie

Op welke vlakken botst het populisme met uw opvatting van democratie?

Welke invloed heeft het opgekomen populisme op de Nederlandse democratie?

Welke ondemocratische aspecten wijst u aan bij populistische partijen?

Volk

Hoe ziet het volk er in de Nederlandse samenleving uit?

Hoe denkt u over de kloof tussen hoger- en lager opgeleiden burgers in de politiek?

Populisme vs volk

In hoeverre denkt u dat populisme een correctie is op de kloof tussen hoog- en laagopgeleiden burgers in de politiek? (of wel de diplomademocratie)

Effecten

Heeft het opgekomen populisme effecten op de Nederlandse samenleving?

Welke effecten vloeien voort uit het opgekomen populisme binnen de politiek?

Ontwikkeling

Hoe denkt u dat de populistische beweging zich in Nederland verder gaat ontwikkelen?

Gevaar

Welke gevaren (democratie, samenleving, politiek) zou u aan populisme toe kennen?

Kunnen populistische partijen schade aanrichten aan de Nederlandse democratie?